

สมานชีวินในนรก: อ่าน นรก ของดันเต อลิเกียรี ในปฤถิวีสสมัย¹

รวิตะวัน โสภณพนิช²

Received: January 31, 2023

Revised: October 5, 2023

Accepted: October 10, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการอ่านวรรณกรรมอิตาเลียนยุคกลางเรื่อง *ลา ดิวินา กอมเมเดีย* (*La Divina Commedia*) ภาค *Inferno* (นรก) ของดันเต อลิเกียรี (Dante Alighieri) เรื่องนี้ในปัจจุบัน อันเป็นเวลาที่ได้เพิ่มไปด้วยวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากอิทธิพลของมนุษย์ จนได้รับการตั้งชื่อทางธรณีวิทยาใหม่ว่ามนุษย์สมัย (Anthropocene) อย่างไรก็ตาม ดอนนา ฮาราเวย์ (Donna Haraway) นักชีววิทยาและมานุษยวิทยา ได้คัดค้านการขนานนามดังกล่าว เนื่องจากเห็นว่าเต็มไปด้วยความสับสน ฮาราเวย์เสนอแนวคิดใหม่ว่ามนุษย์ควรเรียนรู้ที่จะอยู่รวมและอยู่รอดไปกับโลกสมัยที่พังทลายเต็มไปด้วยวิกฤตและซากปรักหักพัง แทนที่จะหมกมุ่นกับวาทกรรมของมนุษย์สมัยจนหลบหนีไปแสวงหาโลกหน้า สิ้นหวังจนหมดอาลัยตายอยาก หรือยึดมั่นกับเทคโนโลยีว่าจะเป็นทางรอดเดียว ฮาราเวย์เรียกโลกสมัยที่เต็มไปด้วยซาก ซึ่งคือกาลสถานที่ปัจจุบันนี้ว่า Chthulucene (ปฤถิวีสสมัย) ที่มนุษย์ต้องเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกับปัญหาที่ตนก่อ บทความนี้นำเสนอผลการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง *ลา ดิวินา กอมเมเดีย* ภาค *Inferno* (นรก) ของดันเต แม้วรรณกรรมเรื่องนี้จะเขียนขึ้นในยุคกลางซึ่งห่างจากปัจจุบันนับพันปี แต่มีความเป็นไปได้อย่างมากที่จะอ่านเรื่องนี้ในบริบทของปฤถิวีสสมัยเนื่องจาก 1) เนื้อเรื่องเล่าถึงการเดินทางผ่านดินแดนนรก ซึ่งมีลักษณะภูมิทัศน์เป็นโลกที่พังทลายเต็มไปด้วยซาก โดยดันเตน่าจะได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างภูมิทัศน์เช่นนั้นจากสภาพแวดล้อมของตนเอง 2) ดันเตเสนอว่าการจะรอดผ่านนรกไปได้จำเป็นต้องพึ่งพาสิ่งมีชีวิตอื่น ในลักษณะของการสมานชีวินกับสิ่งมีชีวิตพหุสายพันธุ์ มิใช่ปิดกั้นตัวตนด้วยความตระหนงในความเป็นมนุษย์ โดยแนวคิดทั้งหมดนั้นสอดคล้องกับข้อเสนอในการอยู่ร่วมกับปัญหาในโลกที่เต็มไปด้วยซากของฮาราเวย์

คำสำคัญ: ปฤถิวีสสมัย, ดันเต อลิเกียรี, นรก, หลังมนุษย์นิยม, ภาวะสมานชีวิน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง *อยู่กับซาก: อ่าน นรก ของดันเต อลิเกียรีในปฤถิวีสสมัย* (*Living in Ruins: Reading Dante's Inferno in the time of the Chthulucene*) ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สัญญาเลขที่ 10/2564

² คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Infernal Symbioses: Reading Dante's *Inferno* in the Chthulucene³

Rawitawan Sophonpanich⁴

Received: January 31, 2023

Revised: October 5, 2023

Accepted: October 10, 2023

Abstract

This article explores the possibility of foregrounding Dante's *Inferno* from the epic *La Divina Commedia* in this day and age of environmental crises. This catastrophic state has androgenic origins and has been labeled by climate scientists as the "Anthropocene" – a new geological era marked by the ways in which humanity has irrevocably altered the earth system. Nevertheless, Donna Haraway has voiced her opposition against this classification, postulating that it contains too much nihilistic and pessimistic connotations that function to discourage humans from doing the work necessary to alleviate the crises. Haraway therefore proposes "Chthulucene" to denote the temporally and spatially nonspecific epoch in which humans must learn to live with the trouble. This article features a re-reading of Dante's *Inferno* in the scope of the Chthulucene. It shows that even though the work was written in the medieval period, it is still possible to read *Inferno* in the Chthulucenic context. This possibility draws upon the discovery that (1) the narrative focuses on the journey of the protagonist through a blasted landscape of Hell, which is described as ruins, and (2) in order to get through such a landscape, it is imperative to build alliances with other beings, which is comparable to what biological science calls symbiosis.

Keywords: Chthulucene, Dante Alighieri, *Inferno*, posthumanism, symbiosis

---

³ This research article forms a part of the research project entitled *Living in Ruins: Reading Dante's Inferno in the Chthulucene*, which was supported by the Faculty of Liberal Arts Research Fund, grant number 2564/10

⁴ Affiliation: Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

1. บทนำ

ในบทความนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอให้เห็นได้ชัดเจนว่า โลกที่อันตรายของดันเตนั้นมีความเป็นซากตามแวนทฤษฎีปฤทธิวิสัย (Chthulucene) ของฮาราเวย์ (Haraway, 2016) อย่างไร โดยเสนอว่า นรกของดันเตนั้นแตกต่างจากนรกอื่น คือมิได้เป็นเพียงแค่นั้นซึ่งไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีพ เต็มไปด้วยภูมิทัศน์ที่ไม่เป็นมิตร และการลงทัณฑ์ทรมานวิญญานบาปอย่างโหดร้าย อันเป็นการบรรยายนรกที่เห็นได้ทั่วไปในชนบทตะวันตก (รวมถึงชนบทไทยอย่างใน ไตรภูมิพระร่วงด้วย แต่ในที่นี้ผู้เขียนต้องการศึกษาชนบทยุโรปเท่านั้น) แต่นรกของดันเตนั้นมีลักษณะของความเป็นซากของโลกที่แตกสลายไปแล้ว โดยมีทั้งซากของโลกธรรมชาติ และซากบ้านเมืองที่หักพังและเสื่อมโทรม อยู่ในสภาพแวดล้อมแห่งบาปที่ผู้คนไม่มีความรักต่อกัน ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เขียนเห็นว่านรกอันเป็นซากแห่งนี้แตกต่างจากนรกที่ปรากฏในงานเขียนยุคก่อนหน้าขึ้นอื่น ๆ ในแง่ที่ว่า ดันเตมิได้สร้างนรกโดยอ้างอิงจากชนบทดั้งเดิมแต่เพียงอย่างเดียว แต่เขาได้สร้าง *โลก* ของนรกขึ้นมาใหม่ในรูปแบบของตนเอง เป็นนรกที่ยึดโยงกับโลกจริงทางวัตถุของเขา (his material reality) โดยยึดโยงจากประสบการณ์ที่เคยอาศัยในนครฟลอเรนซ์ ซึ่งในสมัยของดันเตเองก็มีความเป็นซากที่น่าสนใจ ในการนำเสนอดังกล่าว ผู้วิจัยจะเริ่มจากการวิเคราะห์บริบทของนครฟลอเรนซ์ในฐานะซาก จากนั้นจะกล่าวถึงการสร้างนรกของดันเตที่ได้รับอิทธิพลมาจากฟลอเรนซ์และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) ที่ดันเตอาจเคยพบเห็น บทนี้จบลงที่การวิเคราะห์ว่าดันเตผู้เล่าเรื่อง (Dante the Narrator) ในนรก หาทางอยู่ร่วมและอยู่รอดจากซากได้อย่างไร คำตอบที่ผู้วิจัยเสนอคือผ่านการสร้างภาวะสมานชีวิน (symbiosis) กับสรรพสิ่งอื่นที่อาจแปลกประหลาดและเกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝัน (making oddkins)

2. ฟลอเรนซ์เป็นซาก

มาร์โค ซานตาغاتา (Marco Santagata) นักวิชาการผู้เขียนชีวประวัติดันเตระบุว่า นครฟลอเรนซ์ (Florence อิตาลี) ในสมัยดันเตนั้นมีลักษณะแตกต่างไปจากฟลอเรนซ์ เมืองมรดกโลกที่นักท่องเที่ยวรู้จักกันดีในปัจจุบัน หากไปยืนอยู่ในฟลอเรนซ์ยุคต้นเตก็จะเห็นได้ว่า อาสนวิหารฟลอเรนซ์ หรือชื่อทางการคือ อาสนวิหารนักบุญมารีแห่งบุชบา (Cattedrale di Santa Maria del Fiore) อันลือลั่นนั้นยังก่อสร้างไม่เสร็จสิ้น ยังไม่มีหอรระฆังของจีโอโตโต (Campanile di Giotto) ยังไม่มีปราสาทของตระกูลเมดิชี (Medici palaces) (Santagata, 2016, p. 9) แต่ก็ได้หมายความว่าฟลอเรนซ์เป็นนครหลังเขา (hinterland) ห่างไกลจากความเจริญ ในทางตรงกันข้าม บริเวณที่รู้จักกันในนามของฟลอเรนซ์นั้นมีสถานะเป็นเมืองที่เติบโตมาตั้งแต่ยุคโรมัน ชื่อเมืองฟลอเรนซ์หรือฟิเรนเซมีรากเหง้ามาจากชื่อเดิมในภาษาละตินคือ ฟลอเรนเตีย (Florentia) หมายถึง เมืองที่กำลังเบ่งบาน [เหมือนดอกไม้] (Hibbert, 1994, p. 14) เมื่อจักรวรรดิโรมันล่มสลาย ฟลอเรนซ์ก็ได้เข้าสู่เส้นทางการค้าตามหลังนครเพื่อนบ้านอย่างปิซา (Pisa) และได้เจริญแซงหน้าปิซาที่กำลังเริ่มเสื่อม ในสมัยกลางอันรุ่งเรือง (the High Middle Ages ซึ่งคือช่วงศตวรรษที่ 12-13) ระบบการเมืองการปกครองแบบนครรัฐ (city states) เพื่อผูกในคาบสมุทรอิตาลี ฟลอเรนซ์ก็เป็นหนึ่งในนครรัฐอันเปี่ยมพลังเหล่านี้ที่พยายามแข่งขันกับเมืองอื่นทั้งในด้านการเมือง การทหาร และการค้าขาย ในศตวรรษที่ 12 ฟลอเรนซ์เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในฐานะศูนย์กลางทางการเงินนานาชาติ (Santagata, 2016, pp. 10-11) เกิดธนาคารและบริษัทค้าขายขึ้นมากมายภายในช่วงเวลาอันสั้น คู่ค้าและลูกค้าของสถาบันทางการเงินเหล่านี้มาจากทั่วทวีปยุโรป รวมถึงหมู่เกาะอังกฤษ และยังแผ่ขยายไปจนถึงแอฟริกาเหนือ (Santagata, 2016, p. 10)

ความเจริญด้านการเงินของฟลอเรนซ์เห็นได้ชัดจากการที่หน่วยเงินตราของเมืองที่เรียกว่า ฟลอรีน (florin)⁵ ได้กลายเป็นหน่วยเงินตรายอดนิยมของยุโรป มีอิทธิพลเทียบเท่ากับหน่วยเงินดอลลาร์ในปัจจุบัน (Santagata, 2016, p. 11) ทั้งหมดนี้ทำให้ฟลอเรนซ์กลายเป็นเมืองที่ร่ำรวยและใหญ่โต เต็มไปด้วยพลวัตที่สุดเมืองหนึ่งของยุโรปในยุคนั้น นครฟลอเรนซ์มีลักษณะร่วมกับเมืองใหญ่ในยุคกลางหลายประการ กล่าวคือ ประกอบไปด้วยถนนแคบ ๆ ที่ลาดด้วยหินพาดพันกันหลายสาย สองฟากฝั่งถนนเต็มไปด้วยอาคารบ้านช่องที่ก่อสร้างด้วยหินและไม้ อาคารเหล่านี้มีทั้งที่เป็นโรงงาน ร้านค้า ธนาคาร โกดัง บ้านเรือน และสถานที่ราชการ บางอาคารมีสวนแบบปิดล้อม (enclosed garden) ในตัวเมืองมีโบสถ์อยู่เป็นระยะ แต่ส่วนใหญ่เป็นโบสถ์ชุมชนขนาดเล็ก (parish church) ทำให้นักบวชรู้จักกับฆราวาสหรือลูกวัดของตนค่อนข้างดี โบสถ์ส่วนใหญ่มีหอรบซึ่งที่ใช้ตีบอกเวลาการทำวัตรประจำวันของพระ ครบครันที่ร่ำรวยและทรงอิทธิพลในฟลอเรนซ์ เช่น ตระกูลโดนาติ (Donati) นิยมสร้างหอคอยสูง (tower) หลายหอภายในบริเวณอาคารของตนเพื่อใช้สอดส่องศัตรู ฝ่าเวรยาม ป้องกันอาณาเขตของตน และชุ่มโงมตีผู้บุกรุก ซานตากาตา (Santagata, 2016) อธิบายว่า ด้วยเหตุนี้ ภูมิทัศน์ของเมืองจึงถูกกำหนดด้วยหอคอยสูงจำนวนมากและอาคารรายล้อมมากกว่าด้วยสถานที่สำคัญทางศาสนา (p. 9) ความร่ำรวยของเมืองดึงดูดผู้คนจากทุกสารทิศ คาดกันว่าฟลอเรนซ์มีประชากรถึง 100,000 คนในปี 1300 ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่สูงมากสำหรับเมืองในยุคกลาง (Kirkpatrick, 2006, p. xix)

ความรู้เรื่องมิได้นำมาซึ่งความสุข ผู้คนในเมืองฟลอเรนซ์ยุคนั้นแบ่งเป็นกลุ่มการเมืองหลายฝักฝ่าย กลุ่มที่โดดเด่นที่สุดคือกลุ่มเกวลฟ์ (Guelph บ้างก็สะกด Gueff) และกิเบลลิน (Ghibelline) ซึ่งมักวิวาทกันจนเกิดเป็นสงครามกลางเมืองขนาดย่อมหลายครั้ง หอคอยสูงจำนวนมากในเมืองฟลอเรนซ์ล้วนถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการรบพุ่ง แต่ถึงแม้ว่าแต่ละตระกูลจะแข่งกันสร้างหอคอยมากเท่าใด สงครามกลางเมืองขนาดย่อมที่เกิดขึ้นตลอดเวลาที่ส่งผลให้หอคอยและอาคารทั้งปวงในฟลอเรนซ์ถูกทำลายพังพินาศจนต้องสร้างอาคารใหม่อยู่เป็นประจำ (Kirkpatrick, 2006, p. xix) การทำลายอาคารดังกล่าวมีที่มาจากระบบพวกพ้อง (spoil system) ในคาบสมุทรอิตาลียุคกลาง ที่ฝ่ายแพ้จะถูกยึดทรัพย์จนแทบหมดสิ้นก่อนถูกเนรเทศออกจากเมือง อาคารบ้านเรือนที่ทิ้งไว้เบื้องหลังถูกรื้อหรือค้นปล้นทรัพย์ บ้างถูกทำลายทิ้งเพื่อนำวัสดุไปสร้างเป็นสิ่งอื่น บ้างถูกทิ้งร้างเป็นซากปรักหักพังที่ไม่มีใครใส่ใจบูรณะ (Santagata, 2016, pp. 13-14) ดันเตเด็บโตมากับสิ่งแวดล้อมที่เจริญรุ่งเรืองทางการเงินการค้า แต่ขณะเดียวกันก็เต็มไปด้วยความขัดแย้งที่มักจบลงอย่างรุนแรงด้วยการทำลายล้างฝ่ายตรงข้ามอย่างถึงที่สุด โลกของดันเตน่าจะเป็นอย่างที่ซานตากาตา (Santagata, 2016) บรรยายไว้ว่า “ขณะเดินอยู่บนถนนในเมืองดันเตในวัยเยาว์คงมองเห็นฟลอเรนซ์ที่ครั้งหนึ่งมีแต่ซาก เต็มไปด้วยเศษปรักหักพัง บาดแผลบนสายใยที่ถักทอเป็นสังคมนั้นไม่ได้รับการรักษาอยู่นานนับปี ในบางกรณีก็ชั่ววันจันทร์” (p. 14) ตัวอย่างทางวัตถุที่เห็นได้ชัดเจนคือกลุ่มอาคารและหอคอยของตระกูลอุแบร์ติ (Uberti) ซึ่งเป็นสมาชิกสำคัญของกลุ่มกิเบลลิน เมื่อกลุ่มกิเบลลินพ่ายแพ้จนถูกกวาดล้างจากฟลอเรนซ์ในปี 1267 อาคารเหล่านั้น “ถูกทำลายราบเป็นหน้ากลองและเศษซากที่เหลือถูกทิ้งกองไว้นานเป็นทศวรรษ” (Santagata, 2016, p. 14)

ผู้วิจัยเสนอว่าสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยซากสลับกับชีวิตใหม่เช่นนี้ส่งผลอย่างยิ่งต่อโลกทัศน์ของดันเต หากมองด้วยแว่นทฤษฎีปฤติวิสัยที่ดอนนา ฮาราเวย์ (Donna Haraway) นำเสนอ อันเป็นทฤษฎีว่าด้วยความจำเป็นในโลกปัจจุบันที่มนุษย์ได้เปลี่ยนสิ่งแวดล้อมไปจนส่งผลในระดับธรณีสัณฐานและชั้นบรรยากาศ ทำให้โลกเต็มไปด้วยซาก ดังนั้นมนุษย์จึงควรเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมและตายจาก (living and dying) ไปกับซาก โดยไม่สิ้นหวังจนละเลยปัญหาหรือไม่หมกมุ่นกับการหาทางลัดทางเทคโนโลยี (technofixes) (Haraway, 2016, p. 2) ในการแก้ไขที่อาจนำไปสู่ปัญหาที่รุนแรงขึ้น (Haraway, 2016, p. 4) ถึงแม้ว่าฮาราเวย์จะเสนอประเด็นนี้เพื่อกล่าวถึงโลกสมัยใหม่ในมนุษยสมัย (Anthropocene) ที่การกระทำของมนุษย์ส่งผลต่อโลกอย่างยิ่งจนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้คืนสู่สภาพเดิมได้ แต่การนำประเด็นของการอยู่ร่วมกับซากมาทำความเข้าใจ

⁵ แต่ละฟลอรีนทำมาจากเหรียญทองยี่สิบสี่กะรัต ประทับตราสัญลักษณ์ประจำเมือง

โลกทัศน์ของดันเตก็มีใช้เรื่องที่น่าจริงเกินไปนัก เนื่องจากฮาราเวย์ได้ระบุไว้เองว่าแนวคิด Chthulucene ของเธอนั้นแท้จริงแล้วมิได้เจาะจงเวลาและสถานที่ เพราะหากพิจารณาที่รากศัพท์ของคำว่า Chthulucene แล้ว จะเห็นว่าฮาราเวย์สร้างคำนี้ขึ้นจากการผสมคำกรีกสองคำ คือ khthôn (“Chthonic ones”) กับ kainos (เวลา) โดย chthonic (ออกเสียงว่า คโรนิค) นั้นตามคำศัพท์แล้วหมายถึงสรรพชีวิตที่อยู่ใต้ดิน แต่เมื่อฮาราเวย์นำมาใช้ประกอบสร้างแนวคิด Chthulucene แล้วก็ทำให้มีความหมายกว้างขึ้นไปอีก เธอมองว่าคโรนิคคือสรรพชีวิตที่หลากหลายและดินร่นที่จะดำรงชีพแม้ต้องอยู่ในซาก คโรนิคคือสรรพชีวิตแปลกประหลาด ที่มีทั้งหวดระโยงระยาง หางเส้ ขาแมงมุม ขนรุงรัง เป็นเหล่าชีวิตที่อาจจะ “ไม่ปลอดภัย” “ไม่ขึ้นกับผู้ใด” และปรากฏอยู่ได้ “ในหลายร่างหลากหลาย ทั้งในอากาศ น้ำ และผืนดิน” พวกเขาไม่ได้มีอยู่เพียงแค่ตัวตนอันปิดแน่นไม่เชื่อมโยงกับสิ่งอื่น เพราะระยางค์ (tentacles) ทั้งหลายนั้นอาจไปเชื่อมโยงกับสิ่งใดโดยมิได้คาดหมายหรือวางแผนมาก่อนก็ได้ พวกเขาเป็นทั้งสิ่งที่อยู่มานานและอุบัติใหม่ทุกขณะจิต (Haraway, 2016, p. 2) ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าฮาราเวย์เองได้แสดงให้เห็นประสิทธิภาพแห่งความเป็นไปได้อันไม่สิ้นสุดของคโรนิคได้เป็นอย่างดี เมื่อเธอนำคโรนิคมาเชื่อมโยงกับคำว่า kainos ซึ่งหมายถึง เวลา จนกลายเป็น Chthulucene หรือที่มี ปัญหา (Ming, 2019) แปลว่า ปฤถิวีสัย โดยได้สร้างขึ้นจากคำว่า “ปฤถิวี” ซึ่งเป็นชื่อหนึ่งของพระแม่ธรณี กับคำว่า “สมัย” (pp. 463-464) เมื่อพิจารณาร่วมกันแล้ว Chthulucene จึงมีลักษณะเป็น “timeplace” หรือ “กาลสถานที่” ที่ไม่เจาะจงว่าเป็นที่ใดสมัยใดอย่างชัดเจน แตกต่างจากยุคสมัย (time period) ชนิดอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยทางธรณีวิทยาหรือธรณีกาล (geological period) ที่มีระบุขอบเขตของช่วงเวลาอย่างเด่นชัด เนื่องจากแบ่งโดยการสำรวจชั้นหินและเหตุการณ์สำคัญทางธรณีวิทยาในแต่ละสถานที่ เช่น ยุคไทรแอสซิก (Triassic Era) ที่พื้นผิวโลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนเกิดการสูญพันธุ์มากมาย (Brusatte, 2020, p. 99) ในแง่นี้ Chthulucene จึงอาจดำรงอยู่ในอดีตสมัยโบราณหรือพื้นที่อันตรายใกล้โรงไฟฟ้านิวเคลียร์เชอโนบิล เป็นทั้งเวลาและสถานที่ในมิติเดียวกัน โดยสิ่งที่กำหนดลักษณะร่วมของความเป็น Chthulucene คือการที่มนุษย์รับรู้ว่าการกำลังอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งอื่นในโลกที่เต็มไปด้วยซาก

ดันเตเองนั้นอยู่ร่วมกับซากมาตลอด ตั้งแต่วัยเยาว์ที่เห็นเมืองถูกทำลายจากการประหัตประหารกันเองของคนทีพูดภาษาถิ่นเดียวกัน นับถือพระเจ้าองค์เดียวกัน มีวัฒนธรรมหลายอย่างร่วมกัน อาจเคยไปโบสถ์เดียวกันหรือไม่ไกลจากกันมาก แต่เพราะสนับสนุนชั่วอำนาจที่ต่างกันในยุโรป จึงทำให้พวกเขาเกลียดชังทำลายล้างกันอย่างไม่อาจประนีประนอม พวกเขาเชื่อว่าใครเป็นฝ่ายไหนจากสิ่งที่ปีแยร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) เรียกว่า อาบิตุส (habitus) ซึ่งคือการที่ปัจเจกบุคคลปรับแต่งบุคลิกท่าทาง ลักษณะภายนอกให้เป็นไปตามกฎระเบียบและค่านิยมที่กลุ่มอำนาจนำกำหนดไว้โดยอาจไม่ได้ตั้งใจหรือตระหนักรู้ว่าการกำลังทำตามกฎบางอย่าง (Bourdieu, 1998, p. 88) ในกรณีของกลุ่มเกวลฟ์และกิเบลลีน เคียแรน คาร์สัน (Ciaran Carson) หนึ่งในผู้แปล *Inferno* ที่เน้นการแปลให้เข้ากับภาษาอังกฤษแบบไอร์แลนด์ (Hiberno-English) เปรียบเทียบการแยกแยะอาบิตุสของชาวฟลอเรนซ์สมัยดันเต กับชาวเมืองเบลฟาสต์ในไอร์แลนด์เหนือ บ้านเกิดของเขาซึ่งมีความขัดแย้งยาวนานระหว่างชาวโปรเตสแตนต์กับคาทอลิกว่า พวกเขาเชื่อว่าใครเป็นฝ่ายไหนจาก “องค์ประกอบที่ผสมผสานกันระหว่างสำเนียง คำศัพท์ที่ใช้ เสื้อผ้าที่เลือกสวมใส่ ลักษณะการวางท่าทาง อิริยาบถ” (Carson, 2002, p. xii) พวกเขาอยู่ร่วมกันอย่างยากลำบากและเต็มไปด้วยความหวาดระแวง ต่างฝ่ายต่างต้องการช่วงชิงอำนาจนำทั้งในสภาและบนถนนเพื่อประโยชน์ของฝ่ายตนเองและเพื่อกวาดล้างศัตรู

ภาพของซากปรักหักพังที่กระจุกกระจายอยู่ทั่วเมืองอันเจริญก้าวหน้าจากการค้าขายและเป็นศูนย์กลางเงินทอง ภูมิทัศน์ที่ถูกกำหนดด้วยหอคอยสูงสำหรับการรพพุ่งที่พร้อมจะถูกทำลายตลอดเวลาหากเพลิงพล้ำ สิ่งเหล่านี้ประทับอยู่ในความทรงจำของดันเต แมยามที่เขาถูกเนรเทศจากฟลอเรนซ์และใช้ชีวิตอยู่ในแคว้นแถบภูเขาที่ห่างไกลจากความวุ่นวาย จูเลียโน มิลานี (Giuliano Milani) (Milani, 2021) ระบุว่า สำหรับดันเตแล้ว ฟลอเรนซ์เป็น “เมืองคนบาป ศูนย์รวมแห่งการทุจริตและเจ้าแห่งการต่อต้านไม่เชื่อฟัง เขาแสดงความปรารถนาที่จะบรรยายบ้านเกิดของตนว่าเป็นพวกต่อต้านเยรูซาเล็ม เป็นกรุงบาบิโลนแห่งใหม่ เป็นภาพแสดงของนรกบนโลก” (p. 338) จินตนาการอันล้ำลึกของดันเตถูกกำหนดด้วยความ

ทรงจำที่เขาเคยอยู่ร่วมกับซากในเมืองฟลอเรนซ์ เมื่อต้นเตเริ่มเขียน *Inferno* เขานำความทรงจำเหล่านี้มาร้อยเรียงเข้ากับ ความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายทั้งในคติโรมันและศาสนาคริสต์ยุคกลาง โดยเอลิซา บริลลิ (Elisa Brilli) เห็นว่าในวรรณกรรม เรื่อง *La Divina Commedia* ภาคของ *Inferno* นี้ ดันต้องการสร้างให้ฟลอเรนซ์เป็น “เมืองแห่งปีศาจ” (“*civitas Diaboli*”) (Brilli, 2012 as cited in Milani, 2021, p. 338) ที่ประกอบเข้าเป็นส่วนหลักของซากอันเป็นนรก ผลจากการ สร้างสรรค์เช่นนั้นคือโลกของนรกที่ชัดเจนสมจริง แตกต่างจากการบรรยายนรกทั้งหมดที่เคยมีมาก่อน ทั้งในวัฒนธรรมกรีก-โรมันและงานเขียนในคริสต์ศาสนา นรกของดันเตมิได้เป็นเพียงคำบรรยายที่เลื่อนรางเกี่ยวกับไฟร้อนแรงหรือการลงทัณฑ์ วิญญาณบาปอย่างโหดร้ายเหมือนที่ปรากฏในงานเขียนทั้งหมด (entire corpus) ที่เกี่ยวกับโลกหลังความตาย ในยุโรปยุค กลาง งานเขียนเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมยุคคลาสสิกและขนบความเชื่อของศาสนายูดาห์ (Judaism)

3. นรก: ขนบ และความเป็นซากที่แตกต่าง

ผู้วิจัยขอใช้พื้นที่อธิบายขนบงานเขียนยุคกลางเกี่ยวกับนรกเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจนรกในงานของดันเตมากขึ้น วรรณกรรม กรีก-โรมัน เช่น มหาकाพย์ *อีนิอิด (Aeneid)* ของแวร์จิลนำเสนอว่าวิญญาณของผู้ตายอาศัยอยู่ในนครดิส (Dis) ซึ่งเป็น อาณาจักรใต้ดิน ภายในอาณาจักรนี้แบ่งออกเป็นทุ่ง⁶ หลายแห่ง แต่ละแห่งสำหรับวิญญาณต่างประเภทกันไป เช่น ทุ่งแห่ง การคร่ำครวญ (“*Lugentes campi*,” (Heaney, 2016, p. 46) คำแปลอังกฤษโดยเซมัส ฮีนี (Seamus Heaney) คือ “the Fields of Mourning” (Heaney, 2016, p. 47) นั่นมีไว้เพื่อผู้ที่ตายเพราะความรัก ส่วนนรกบุ๋กกล้าหาญยอมสละชีพในสนามรบจะอยู่ในทุ่งอันงดงามอบอุ่น วีรบุรุษบางคน เช่น อีนีเยส สามารถเดินทางเข้าไปในอาณาจักรดิสได้หากมีเหตุจำเป็น แต่ใน ขนบความเชื่อของศาสนายูดาห์ ดินแดนของผู้ตายถูกแยกออกอย่างเด็ดขาดจากผู้ที่ยังมีชีวิต เพราะนักบวชในศาสนายูดาห์ กระแสหลักต้องการให้ผู้ศรัทธาใส่ใจกับการสร้างความสัมพันธ์ของตนกับพระเจ้าขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ มากกว่าจะพะวงถึงชะตา กรรมของวิญญาณในโลกหน้า อย่างไรก็ตาม ในคัมภีร์ภาษาฮีบรู (Hebrew scriptures) มีการกล่าวถึงคำว่า “Sheol” ซึ่ง หมายถึงพื้นที่แห่งความมืด ลักษณะคล้ายคุก มีไว้กักขังวิญญาณบาปให้จมอยู่ในความเจ็บและการถูกลืมชั่วนิรันดร์ (Bruce, 2018, pp. 35-36)

นักคิดยุคกลางตอนต้น (early medieval period)⁷ ซึ่งล้วนเป็นนักบวชในศาสนาคริสต์ ได้นำแนวคิดจากวรรณกรรม ยุคคลาสสิกและคัมภีร์ศาสนายูดาห์มาผสมผสานกันขึ้นเพื่อสร้างเป็นนรกในรูปแบบของตนเอง ในบรรดางานเหล่านี้ ชิ้นที่อ่านกัน อย่างแพร่หลายที่สุดคือ *Visio Pauli* (นิมิตแห่งนักบุญเปาโล ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง) ซึ่งเป็นงานเขียนในศาสนาคริสต์จากศตวรรษ ที่ 4 ว่าด้วยการเดินทางไปเยือนนรกและสวรรค์ของนักบุญเปาโล โดยมีเทวทูต (angel) เป็นผู้นำทาง นรกที่นักบุญเปาโลเห็นมี ลักษณะเป็นพื้นที่อันกว้างใหญ่ ล้อมรอบด้วยแม่น้ำที่ลุกเป็นไฟ ทั้งบนดินและในน้ำเต็มไปด้วยวิญญาณบาปที่ถูกลงโทษ แตกต่างกันตามแต่กรรมของแต่ละคน การเล่าเรื่องมีลักษณะค่อนข้างเป็นสูตร (formulaic narrative) คือในแต่ละย่อหน้าจะ เริ่มต้นด้วยนักบุญเปาโลมองเห็นวิญญาณต้องรับโทษในรูปแบบหนึ่ง เช่น นอนกองทับซ้อนกันในหลุมที่มีน้ำท่วม มีหนอนคอย กัดกินร่างไม่จบสิ้น การเห็นวิญญาณอยู่ในสภาพดังกล่าวมักทำให้นักบุญเปาโลรำไห้ด้วยความเวทนา จนต้องถามเทวทูตผู้นำ ทางว่าวิญญาณเหล่านั้นเป็นใคร เหตุใดจึงต้องอยู่ในสภาพเช่นนั้น เทวทูตจึงจะเป็นผู้อธิบายว่าพวกเขาเคยทำบาปอย่างไรบ้าง ในแต่ละส่วนของการบรรยายและอธิบายมักยาวไม่เกินหนึ่งย่อหน้า ประกอบไปด้วยประโยคสั้น ๆ ที่มีได้มีรายละเอียดทาง

⁶ ภาษาละติน *campus* พหูพจน์ *campi* ภาษาอังกฤษ มักแปลว่า *field*

⁷ เป็นคำเฉพาะที่ใช้เพื่ออ้างอิงถึงปลายศตวรรษที่ 4 จนถึงศตวรรษที่ 10

ผัสสะ (รูป รส กลิ่น เสียง) ให้ผู้อ่านหรือผู้ฟัง⁸ ได้ดำดิ่ง (immerse) มีประสบการณ์ร่วมไปกับตัวเรื่องมากนัก ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างดังนี้

And I saw another multitude of pits in the same place and in their midst a river filled with a crowd of men and women, and worms were devouring them. But I wept and with sighs I asked the angel and said, “Lord, who are these one?” And he said to me, “These are people who demanded interest upon interest...” (Bruce, 2018, p. 40)

(และข้าเห็นหลุมจำนวนมากอีกแห่งในที่เดียวกัน แลใจกลางหลุมนั้นมีแม่น้ำที่เต็มไปด้วยฝูงชนทั้งชายแลหญิง แลหนอนกำลังกัดกินพวกเขา แต่ข้ารำไห้แลถอนใจเมื่อถามเทวดาทูตโดยทูตว่า “ข้าแต่พระองค์ พวกนี้คือผู้ใดฤ” แลเขาตอบข้า “พวกมันคือผู้คนที่คิดดอกเบี้ยซ้ำแล้วซ้ำเล่า...”)

ต้นเตบรรยายภาพนรกของเขาอย่างแตกต่างออกไป นรกที่ต้นเตผู้เล่าเรื่องต้องเดินทางผ่านโดยมิแวร์จิล กวีเอกชาวโรมันเป็นผู้นำทางนั้นนรกมิได้เป็นพื้นที่กว้างขวาง ไม่มีความจำเพาะเจาะจง (a vast, unspecified space) ที่มีแต่ไฟร้อนแรงและการลงทัณฑ์ทรมานวิญญานบาปดั่งในงานเขียนเกี่ยวกับนรกที่มีมาก่อนหน้า ในทางตรงกันข้าม นรกของดันเตมีลักษณะรูปทรงที่ชัดเจน คือเป็นทรงกรวย (conical) ขนาบค้อมหิมา ซึ่งเกิดในอดีตอันยาวนาน เมื่อครั้งที่อัครเทวดา (archangel) ลูซิเฟอร์ (Lucifer) ชักชวนให้เทวดาอื่น ๆ ททรยศต่อพระเจ้าเป็นเจ้า จนถูกลงโทษให้ร่วงหล่นลงมาจกสวรรค์ในท่าทึงดิ่ง หัวปักลงพื้น ปลายเท้าชี้ขึ้นสู่ฟ้า ทะลุพื้นดินบนโลกซีกเหนือจนเกิดเป็นหลุมทรงกรวยที่กลายเป็นนรกด้วยเทวานุภาพของพระเจ้า ความเป็นรูปกรวยทำให้ด้านบนของนรกกว้างกว่าด้านล่าง ซึ่งจะเรียวยาวเรื่อย ๆ จนถึงจุดสิ้นสุดที่ใจกลางโลกกรวยนรกนี้แบ่งออกเป็นเจ็ดชั้น แต่ละชั้นแบ่งย่อยลงไปอีกหลายขุม ความเป็นทรงกรวยของนรกทำให้แต่ละชั้นของนรกในภาพสามมิติมีลักษณะเป็นวงกลม ปากทางเข้านรกถูกปิดไว้ด้วยประตูหินขนาดใหญ่ สลักบทกวีที่ลงท้ายด้วยวรรค “จงละทิ้งความหวังทั้งหมดเสีย” (“Lasciate ogne speranza”) (3: 9) อันโด่งดัง ทันทีที่ก้าวผ่านประตู บรรยากาศ (atmosphere) รอบกายของ “ผู้ที่ผ่านเข้ามา” (“voi ch'intrate”) (3: 9) จะเปลี่ยนไปทันทีจนรู้สึกได้ สิ่งแรกที่กระทบผัสสะผู้มาเยือนคือเสียงอึกทักของการทอดถอนใจและครวญคร่ำของผู้ที่ถูกทรมานในนรก (“Quivi sospiri, pianti e alti guai” 3: 22) เสียงเหล่านี้มาจากอดีตเทวดาที่ติดอยู่หน้านรกเพราะไม่ยอมเลือกข้างในมหาสงครามระหว่างซาตานกับพระเจ้า พวกเขาจึงอยู่ในสภาพที่ “สวรรค์อันไม่ยอมสละราศี / แลนรกนั้นยังไม่รับ” “Caccianli i ciel per non esser men belli / né lo profondo inferno li riceve,”) (3: 40-41) (จึงต้องวิ่งวนตามธงไปทางนั้นทางนี้ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในความมืดที่ “อากาศไร้ดารา” (“l'aere senza stelle”) (3: 23) พ้นจากบริเวณนี้ไปแล้ว ต้นเตผู้เล่าเรื่องระบุว่าเขากับแวร์จิลต้องข้ามแม่น้ำอาคีรอน (Acheron) จึงถึงเขตนรก โดยชั้นแรกนั้น ต้นเตเรียกว่าลิมโบ (Limbo) ลักษณะเป็นทุ่งสวยงามพร้อมปราสาทเพื่อเป็นที่พำนักแก่ดวงวิญญานทรงคุณธรรมที่อยู่นอกศาสนาคริสต์ ทั้งวิญญานที่เกิดก่อนยุคสมัยพระเยซู (วิญญานของแวร์จิลก็อยู่ในข่ายนี้) วิญญานของทารกและผู้ตายไปก่อนได้รับศีลล้างบาป (Baptism) ถัดจากชั้นลิมโบจึงเป็นส่วนที่นักอ่านบางส่วนเรียกว่า “นรกที่แท้จริง” ซึ่งคือนรกชั้นที่สองถึงห้า มีไว้ใช้ลงโทษผู้ที่ไม่สามารถควบคุมความปรารถนาของตนเองได้ตามหลักบาปต้นเจ็ดประการ (cardinal sins) ของศาสนาคริสต์ ไม่ว่าจะเป็นความใคร่ ความตะกละ ความริษยา ความทะนงตน ความโลภ ความโกรธ ความเกียจคร้าน ถัดจากนรกชั้นนี้จะเป็นนครขนาดใหญ่ของนรกชั้นต่อไป ซึ่งต้นเตตั้งชื่อตามดินแดนแห่งความตายในมหากาพย์ อีนีอิด ว่านครดิเต (Dite ซึ่งคือ Dis ในภาษาอังกฤษ) พรหมแดนของนรกที่เชื่อมต่อกับนครดิเตไว้กับนรกชั้นที่สองถึงห้านี้ถูกค้นไว้ด้วยแม่น้ำสติเจ (Stige หรือ Styx ในภาษาอังกฤษ) ซึ่งมีลักษณะเหมือนพื้นที่ชุ่มน้ำ (wetlands)

⁸ ที่กล่าวว่า ผู้ฟัง เนื่องจากวรรณกรรมยุคกลางมักแต่งเพื่ออ่านออกเสียงในชุมชน

ต้นเต้ใช้คำอิตาเลียนว่า palude ตรงกับภาษาอังกฤษว่า marsh ซึ่งวิทยาศาสตร์ปัจจุบันจัดให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทหนึ่ง เป็นหนองบึงโคลนตมลึกท่วมห้วยมนุษย์ มากกว่าจะเป็นแม่น้ำที่มีการไหลถ่ายเททั่วไป นรกชั้นที่หกมีไว้สำหรับพวกนอกรีต ซึ่งเกิดหันยุคสมัยพระเยซู แต่เลือกที่จะเชื่อลัทธิหรือศาสนาอื่นมากกว่าคำสอนของพระองค์ ส่วนชั้นที่เจ็ดนั้นแบ่งเป็นหลายขุมย่อย โดยรวมแล้วมีไว้สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และชุมชน ชั้นที่แปดและเก้านี้แบ่งเป็นหลายขุมย่อยเช่นเดียวกัน นรกชั้นที่แปดถูกสร้างขึ้นเพื่อลงทัณฑ์พวกสับปลับปลิ้นปล้อน ส่วนชั้นที่เก้าที่ต้นเต้เรียกว่าโคซิโต (Cocito) นั้นเป็นนรกน้ำแข็ง ถูกสร้างขึ้นสำหรับผู้ทรยศ ขุมสุดท้ายของนรกโคซิโตเป็นที่อยู่ของซาตานหรือลูซิเฟอร์ อีดิททูตสวรรค์ผู้ทรยศต่อพระเจ้า

ภายในแต่ละชั้นของนรกนั้นมิได้มีแต่แผ่นดินระอุกับการลงทัณฑ์วิญญานบาป แต่คืออีกโลกหนึ่งที่มีลักษณะเหมือนซาก (ruins) ที่ถูกทำลายครั้งแล้วครั้งเล่า หนึ่งในบรรดาซากเหล่านี้คือซากเมือง ที่ความเป็นซากเกิดจากทั้งความเสื่อมโทรมทางวิญญานของผู้อาศัยและจากสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความรุนแรง ดังที่เห็นได้จากคำบรรยายเมืองดิเตในคันโตที่ 8 ว่าประกอบไปด้วย “หอคอยสูง” (“l’alta torre”) ที่คอยส่งสัญญาณไฟให้กันและกัน (8: 2-3) ภายในเมืองคลาล่าไปด้วย “ประชาชนระทมทุกข์” (“gravi cittadin”) (8: 69) ส่วนอาคารบ้านเรือนซึ่งมีมัสยิด (“meschite” 8: 70) ด้วยนั้น ล้วนอาบด้วยเพลิงจนเป็นสีแดงฉาน เนื่องจาก

“เพลิงลุกโชนชั่วกัลป์ในเมืองนั้น
พาให้ทุกสิ่งสรรพอาบสีแดง
ในนรกขุมลึกลงไป ดังที่เจ้าเห็น”

(...Ed ei mi disse: “Il foco eterno
ch’entro l’affoca le dimostra rosse,
come tu vedi ni questo basso inferno.”) (8: 73-75)

รอบตัวเมืองยังถูกล้อมไว้ด้วย “ขอบคูคูลึก” (“l’alte fosse”) (8: 76) เป็นวงรอบ “นครอันสิ้นหวัง” (“terra sconsolata”) (8: 77) ส่วนพื้นที่นอกกำแพงเมืองที่ติดกับแควร์จิลต้องข้ามมาอย่างยากลำบากนั้นก็มิใช่ไร่ร่อน แม่ น้ำ หรือ ฟืนนาชนบทที่สวยงามเหมือนพื้นที่นอกกำแพงเมืองในอิตาลีที่นักท่องเที่ยวชื่นชมมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แต่เป็นแม่น้ำสติเจ (Stige) ที่ต้นเต้จินตนาการขึ้นมาใหม่ จากแม่น้ำใต้ดินในโลกหลังความตายตามความเชื่อกรีก-โรมัน กลายเป็นหนองบึงของพื้นที่ชุ่มน้ำ (“la palude” 7: 106) ส่งกลิ่นเหม็นคลุ้งคลุ้ง ไม่ต่างจากหนองตมในพื้นที่ชุ่มน้ำที่เกิดจากซากสรรพสิ่งทับถมกันมาชั่วกัลป์ สิ่งที่ทำให้สติเจแตกต่างไปจากพื้นที่ชุ่มน้ำที่โลกวิทยาศาสตร์ปัจจุบันเห็นว่าเป็นบึงน้ำเค็มที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำและเป็นดั่ง “ไต” ที่คอยกรองสิ่งสกปรกออกจากแหล่งน้ำธรรมชาติ (Mitsch & Gosselink, 2015, p. 3) คือในหนองตมของสติเจอันแสนเศร้า (“tristo ruscel” 7: 107) นั้นเต็มไปด้วยวิญญานที่ถูกลงโทษเพราะโกรธแค้น พวกเขาทุบตีเตะถีบ และขบเคี้ยวฉีกทั้งกันเองไม่หยุด ส่วนอีกพวกคือวิญญานคนเกียจคร้านทอดอาลัยที่ได้แต่ชอนกายอยู่ใต้โคลน แล้วพรวดบ่นน้อยใจในโชคชะตา แต่ความที่อยู่ใต้โคลน คำพูดของพวกเขาก็ไม่เปล่งเป็นถ้อยคำให้ผู้ใดได้ยินชัดเจน อันอาจนำมาซึ่งความเห็นอกเห็นใจ มีแต่พรายฟองอากาศผุดจากโคลนเป็นระยะตามจังหวะของถ้อยคำเท่านั้น (7: 121-126)

ในชีวิตนอกงานวรรณกรรม ต้นเต้อยู่ร่วมกับซากในฟลอเรนซ์ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมือง จนได้เป็นผู้ว่าการนครรัฐอยู่สมัยหนึ่ง แต่ดูเหมือนความพยายามกลายเป็นความล้มเหลว เมื่อการเมืองคาบสมุทรอิตาลีที่ร้อนระอุอยู่ตลอดยุคกลาง และเป็นการเมืองที่เต็มไปด้วยสายสัมพันธ์เน้นพรรคพวกเพื่อนพ้องผลึกให้เขากลายเป็นผู้ลี้ภัย เนื่องจากเขาอยู่คนละฝ่ายกับผู้ก่อการยึดอำนาจในนครฟลอเรนซ์ ช่วงที่กลุ่มเกวลท์ดำ (Black Guelph) ก่อรัฐประหารและกวาดล้างกลุ่มเกวลท์ขาว

(White Gueph) เมื่อต้นเตผู้เล่าเรื่อง (Dante the Narrator) ต้องอยู่ร่วมและเดินทางผ่านซากในนรก เขามีได้พยายามสร้างอิทธิพลทางการเมืองหรือเข้าไปมีส่วนร่วมกับการปกครองในนรกแต่อย่างใด ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะนรกของดันเตเป็นพื้นที่ป่าเถื่อนไร้ระบบการปกครอง ในทางตรงกันข้าม ต้นเตผู้เล่าเรื่องได้เห็นอย่างประจักษ์ชัดว่าพระเจ้าสร้างนรกขึ้นอย่างเป็นระบบ แต่ละชั้นมีผู้ดูแลที่ทำหน้าที่แตกต่างกันไป ซึ่งอาจเป็นปีศาจที่เคยเป็นทวดสวรรค์แล้วร่วงหล่นลงมาพร้อมกับลูซิเฟอร์ หรือเป็นสิ่งมีชีวิตในตำนานกรีก-โรมัน เช่น ในคัมภีร์ที่ 5 ดันเตได้พบกับมินอส (Minos) ที่ยืนตระหง่านนำพริ้นพริง คอย “ขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน คอยตัดสินโทษทัณฑ์ของผู้ก้าวเข้ามา / ว่าสมควรตกนรกขุมใดให้สาสมต่อบาป” (“essemima le colpe ne l'intrata; / guida e manda secondo ch'avvinghia”) (5: 5-6) ในคัมภีร์ที่ 12 เขาพบฝูงเซนเตารี (Centauri) สิ่งมีชีวิตที่มีร่างกายท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างเป็นม้า คอยเฝ้าแม่น้ำเลือดที่เดือดพล่านตลอดเวลา วิญญาณที่เคยใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่นถูกลงโทษให้จมอยู่ในแม่น้ำสายนี้ หากผู้ใดผิดร่างขึ้นเหนือความสูงของน้ำที่ถูกกำหนดไว้ให้แต่ละตนตามระดับของบาป ก็จะถูกเซนเตารีแผลงศรใส่อย่างไม่ปราณี (12: 73-75) ส่วนในนรกชั้นที่แปด นามว่านรกมาเลบอลเจ (Malebolge) มีไว้สำหรับลงโทษพวกหลอกลวงปลิ้นปล้อน นรกชั้นนี้แบ่งเป็นหลายขุมย่อย และถูกเล่าถึงอย่างวิจิตรพิสดารกว่าชั้นอื่น คือใช้พื้นที่ตั้งแต่คัมภีร์ที่ 18 จนถึง 30 ดันเตกับแวร์จิลพบกับปีศาจที่เคยเป็นทวดสวรรค์หลายคน ซึ่งบัดนี้กลายเป็นปีศาจรูปร่างหน้าตาที่น่าเกลียดน่ากลัว มีหน้าที่คอยควบคุมการลงทัณฑ์ให้เป็นไปตามคำตัดสินและคอยลงโทษวิญญาณบาปที่พยายามหลบหนี นรกขุมลึกที่สุดเป็นที่ประทับของซาตาน ผู้มีธงประดับเฉลิมยศอย่างราชา (“Vexilla regis prodeunt inferni” 34: 1) บ่งบอกถึงสถานะเจ้าผู้ครองนรก เมื่อพิจารณาแล้ว อากกล่าวได้ว่านรกของดันเตนั้นมีลักษณะคล้ายรัฐ (state) คือมีเขตแดนชัดเจนแน่นอน มีซาตานเป็นผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุด มีเหล่าวิญญาณบาปเป็นประชาชน มีการจัดระเบียบการปกครองโดยมีสิ่งมีชีวิตในตำนานและเหล่าปีศาจเป็นคล้ายเจ้าหน้าที่รัฐที่คอยควบคุมดูแลให้สังคมดำเนินไปอย่างเป็นระบบระเบียบ แต่รัฐในนรกเป็นรัฐที่อยู่บนซากปรักหักพัง อยู่ในพื้นที่อันตรายเป็นสภาพไม่ต่างจากหลังวันสิ้นโลก (post-apocalyptic world)

แล้วต้นเตผู้เล่าเรื่องอยู่ร่วมและเดินทางผ่านซากในนรกอย่างไร ? ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อต้นเตผู้เล่าเรื่องเผชิญกับ “รัฐ” ในนรกแห่งซาก เขามีได้พยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการเมืองอย่างที่ดินเต กวีผู้รจนา *Inferno* เคยกระทำก่อนในนครฟลอเรนซ์ ตัวอย่างหนึ่งของสิ่งที่ต้นเตผู้เล่ากับแวร์จิลผู้นำทางเลือกกระทำนั้นปรากฏในคัมภีร์ที่ 8 เมื่อต้นเตและแวร์จิลข้ามหนองตมแห่งแม่น้ำสติเจมาจนถึงหน้ากำแพงเมืองดิเต พวกเขาได้เห็นปีศาจผู้เคยเป็นทวดสวรรค์นับพันตน (“io vidi più di mille in su le porte / da ciel piovuti...” 8: 82-83) ยืนอยู่บนเชิงเทียนกำแพงและมองลงมาอย่างโกรธเกรี้ยว พร้อมกับตะโกนถามว่า

ตะโกนใส่ด้วยใครรู้ “เจ้าเป็นใคร ผู้ไร้ความตาย
กล้าได้อย่างไรถึงเข้าราชอาณาจักรของคนตาย”)

dicean: “Chi è costui che senza morte
va per lo regno de la morta gente?” (8: 84-85)

ในทางหนึ่ง นักวิชาการชั้นนำด้านต้นเตศึกษา เตโอดอลินดา บาร์โกลินี (Teodolinda Barolini) เสนอว่า ปฏิบัติการของเหล่าปีศาจบนเชิงเทียนเป็นภาพสะท้อนที่ดีของโลกแห่งนครรัฐอิตาลียุคนั้น คือมีทั้งหอคอยสูงที่เสริมปราการอย่างแข็งแกร่ง และการปฏิสัมพันธ์กับคนแปลกหน้าก็เต็มไปด้วยความไม่เป็นมิตร เพราะถือกันว่าคนแปลกหน้านั้นเป็น “ผู้บุกรุก” (“trespassers”) (Barolini, 2018, para. 2) หากไม่มีเอกสารอนุญาตให้เดินทางผ่าน (license) เขตแดนของพวกเขา แต่ในอีกทางหนึ่ง ผู้วิจัยต้องการเสนอว่า คำถามของปีศาจนั้นยังบ่งบอกอีกด้วยว่าพวกเขาตระหนักรู้ทันทีที่เห็นต้นเตเดินทางเข้าใกล้กำแพงว่า ดันเตยังเป็นมนุษย์ที่มีชีวิต (living human being) การตระหนักรู้ที่สำคัญอย่างยิ่ง หากพิจารณาจากมโนทัศน์ของ

สิ่งที่เรียกกันว่า “โลกตะวันตก” ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าเป็นโมโนทัศน์ที่เชื่อในความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ โมโนทัศน์เหล่านี้หยั่งรากในสังคมตะวันตกมาตั้งแต่ยุคกรีก-โรมัน ที่ยึดมนุษย์เป็นตัววัดทุกอย่าง (Yukti & Chutchon, 2021, p. 25) ส่วนในคาบสมุทรอิตาลียุคกลางที่ศาสนจักรปกครองอำนาจอย่างมั่นคง ถึงแม้ว่ามนุษย์ต้องยอมศิโรราบต่ออำนาจของพระเจ้า แต่ก็ยากที่จะปฏิเสธว่าศาสนาครีตกียังยกย่องให้มนุษย์คือผู้วัดและตัดสินสรรพสิ่ง คือผู้อยู่เหนือสุดในห่วงโซ่อันยิ่งใหญ่ (The Great Chain of Being) มีอำนาจปกครองสรรพสัตว์ทั้งปวง เพราะมนุษย์นั้นถูกสร้างขึ้นตามฉายาของพระเจ้า (Thai Standard Version Bible, 2023, gen. 1:21) การที่คนเป็นมนุษย์ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ย่อมหมายความว่า เขายังมีเจตจำนงเสรี (free will) ในการตัดสินใจดำเนินชีวิตไปตามหนทางที่สมควร ซึ่งอาจนำพาเขาไปสู่แดนชำระบาปหรือสวรรค์ ที่จะทำให้เขามีสถานะสูงและใกล้ชิดกับพระเจ้ายิ่งขึ้น การที่คนเดมาปรากฏกายอยู่ที่หน้ากำแพงนครติเตของพวกเขาก็มิได้เป็นแต่เพียงการรุกรานเขตแดน แต่ยังนำกระอักกระอ่วนใจอย่างยิ่งว่า เหตุใดมนุษย์ซึ่งยังมีโอกาสในปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนา จึงเข้ามาในเขตแดนของวิญญูณบาปที่ไม่มีโอกาสหลุดพ้นไปจากนรก เห็นได้จากคำสลักหน้าประตูสู่นรกในคัมภีร์ที่สาม ซึ่งประกาศไว้ว่า “จงละทิ้งความหวังทั้งหมดเสีย เจ้าผู้เดินผ่านเข้ามา” (“Lasciate ogne speranza, voi ch'intrate”) (3: 9) ปิศาจไม่อาจรับรู้ได้ว่าคนเดมาผู้เล่าเป็นเพียงมนุษย์ที่พลัดหลงจาก “ทางเที่ยงตรง” (“la diritta via”) (1: 3) เขาจึงจำเป็นต้องเดินทางผ่านนรก ดินแดนแห่งไฟชำระ และสวรรค์ เพื่อทำความเข้าใจกับชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

ปฏิกริยาของคนเดมาเมื่อพบกับความเศร้าของปิศาจนั้นไม่ต่างจากตอนที่เขาเผชิญหน้ากับสัตว์ร้ายทั้งสามในป่าลิกอนมิต ในคัมภีร์ได้แรก คนเดมาผู้เล่ามิได้เผชิญหน้าด้วยความกล้าหาญของ “มนุษย์” ที่ถูกสร้างขึ้นตามฉายาของพระเจ้า เขาหวาดกลัวจนเรียกร้องให้ผู้อ่านลองจินตนาการดูถึงจิตใจที่ประหวั่นพรั่นพรึง (“Pensa, lettore, se io mi sconfortai” 8: 94) ความกลัวของคนเดมาผู้เล่าเรื่องเกิดจากความคิดที่จริงจังกว่าเขาคงไม่ได้กลับไปสู่โลกมนุษย์อีกแล้ว อีกครั้งที่ผู้หาทางออกให้แก่คนเดมาคือแวร์จิล ซึ่งเป็นวิญญูณในนรกชั้นลิมโบ เวิร์จิลส่งสัญญาณว่าต้องการเจรจากับเหล่าปิศาจ ซึ่งทำให้ฝ่ายนั้นลดความดุร้ายลงเพราะเห็นว่าแวร์จิลเป็นวิญญูณที่อาศัยอยู่ในนรกเช่นเดียวกัน มิใช่สิ่งมีชีวิตจากต่างถิ่นเหมือนคนเดมา ปิศาจจึงเสนอให้แวร์จิล “เข้ามาคนเดียว แลปล่อยมันไป” (Vien tu solo, e quei sen vada”) (8: 88) ซึ่งทำให้คนเดมาหวาดกลัวยิ่งขึ้นว่าแวร์จิลจะทอดทิ้งคนเดมาตระหนักได้ว่าตนอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยอันตรายจนไม่อาจมั่นใจได้ว่าจะรอดไปได้ด้วยตนเอง เขายังกลัวขึ้นทบทวีคุณเมื่อเห็นว่าเหล่าปิศาจปิดประตูอย่างแน่นหนาแล้วหายลับกลับเข้าไปในตัวเมือง ปล่อยให้แวร์จิลเดินกลับมาเพราะการเจรจาล้มเหลว ทำให้คนเดมาหวาดหวั่นยิ่งขึ้นจนถึงขั้นสิ้นหวัง ท่ามกลางความกลัวจนหมดหวังของคนเดมา เวิร์จิลกล่าวแก่เขาว่า “อย่าสิ้นหวัง” (“non sbigottir,”) (8: 122) เพราะปิศาจยอมหาทางปิดกั้นมิให้พวกเขาเดินทางเข้านครติเตได้อยู่แล้ว แต่ขณะนี้กำลังมีบางสิ่งบางอย่างได้ผ่านประตูนรกและนรกชั้นต่าง ๆ ลงมาช่วย โดยปราศจากผู้นำทาง ซึ่งแวร์จิลกล่าวไว้เป็นประโยคสุดท้ายอย่างเป็นทางการ ก่อนที่คัมภีร์ที่ 8 จะจบลงว่า “ผู้นั้นนั้นสำหรับเขา ย่อมเปิดนคราได้” (“tal che per lui ne fia la terra aperta”) (8: 130) คำแปลโดยผู้เขียน)

ภาษาของแวร์จิลขณะกล่าวถึงผู้ที่จะมาช่วยนั้นเต็มไปด้วยความกำกวม คำว่า “tal” ซึ่งเป็นคำลดรูปของ tale ในภาษาอิตาเลียน เป็นคำสรรพนามไม่ชี้เฉพาะ (I pronomi indefiniti หรือ indefinite pronoun ในภาษาอังกฤษ) มีความหมายคล้ายกับ such ในภาษาอังกฤษ มีความหมายเน้นย้ำความสำคัญของ lui (him) โดย lui นั้นใช้กับเพศชาย (เพศในคำนามและสรรพนามภาษาอิตาเลียนเป็นเพศทางไวยากรณ์ คือไม่จำเป็นต้องยึดโยงกับเพศสภาวะของสิ่งที่คำนั้นสื่อความหมายถึง) ซึ่งใช้ได้ทั้งกับมนุษย์ผู้ชายหรือสัตว์ที่กำลังถูกกล่าวถึง (Cambridge University Press, n.d.) บาโรลินี (Barolini, 2018) แนะนำว่าเมื่อรวมกันแล้ว คำเหล่านี้ อาจแปลได้ว่า “such a one” ที่มีได้มีนัยชี้ชัดว่า “a one” ในที่นี้เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดใด เป็นมนุษย์ที่ยังไม่ตายแต่ได้รับพรพิเศษ เป็นวิญญูณในนรกที่จิตใจเช่นเดียวกับแวร์จิล เป็นสัตว์ในตำนานเหมือนสุนัขสามหัวผู้เฝ้านรก (Cerberus) เป็นปิศาจที่ถูกบังคับหรือกลับใจมาช่วยโดยหวังผลประโยชน์ตอบแทน หรือจะเป็นพระเยซูเสด็จลงมาเอง ดังที่เคยกระทำมาก่อนเมื่อครั้งเสด็จสู่แดนผู้ตาย (อังกฤษ: The Harrowing of Hell ละติน: Descensus Christi ad Inferos) เพื่อนำวิญญูณบางดวงขึ้นสวรรค์ ซึ่งเป็นหลักความเชื่อที่แพร่หลายในเทววิทยาศาสนา

คริสต์ยุคกลาง การเล่นกับภาษาเหล่านี้สำคัญต่อการอ่าน *Inferno* ในปฤถิวีสัมย์ ซึ่งผู้วิจัยเสนอว่า คือการมองให้เห็นและทำความเข้าใจกับความเข้าใจกับความเป็นไปได้ที่ซ่อนอยู่ในตัวบทว่ามนุษย์จะอยู่ร่วมและอยู่รอดในสิ่งแวดล้อมที่เป็นอันตรายเต็มไปด้วยซากงดูเหมือนโลกหลังกาลแตกดับได้อย่างไร โดยนักคิดอย่างฮาราเวย์ (Haraway, 2016) เสนอว่ามนุษย์ควรสร้างสัมพันธ์กับสิ่งมีชีวิตที่แปลกและแตกต่างอื่น ๆ (“making oddkin” ถึงแม้จะเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่คาดฝันหรือวางแผนมาก่อน) (p. 4) กล่าวคือเราไม่ควรยึดติดกับตัวตนของภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ว่าเหนือกว่าหรือแปลกแยกเป็นเอกเทศจากสิ่งอื่น ในที่นี้ดันเตผู้เล่าเรื่อง ซึ่งเป็นมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่แต่เพียงผู้เดียวในเหตุการณ์ของคันโต 8 จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับคำพูดของแวร์จิล นั่นคือ ดันเต (มนุษย์) และแวร์จิล (วิญญาณ) ไม่สามารถบุกเข้านครดิเตไปได้ด้วยตนเอง พวกเขาได้เป็นวีรบุรุษที่เก่งกล้าเหมือนฮีเนียสในมหากาพย์ *อีนิอิด* หรือบรรดาอัศวินโตะะกลมในเรื่องเล่ายุคกลาง พวกเขาจำเป็นต้อง *รอ* ความช่วยเหลือจาก “such a one” ที่ยังกำกวมไม่ชัดเจนนักว่ามีสถานะเป็นสิ่งที่ใด

ในคันโตที่ 9 สถานการณ์ระหว่างดันเตผู้เล่าและแวร์จิลเริ่มทวีความตึงเครียด นั่นคือ ถึงแม้ว่าคันโตที่ 8 จะจบลงด้วยคำพูดของที่เปี่ยมความหวังของแวร์จิล แต่กวีกลับเริ่มต้นคันโตที่ 9 ด้วย “สีที่ความขลาดกลัวแปลงออกจากตัวข้า” (“Quel color che viltà di fuor mi pinse” (9:1) แสดงให้เห็นว่าดันเตไม่คล้อยตามถ้อยคำของแวร์จิลในคันโตที่ผ่านมาแม้แต่น้อย ความขลาดของดันเตส่งผลให้แวร์จิลขุ่นมัวไปด้วย ตรงกันข้ามกับดันเตที่แปลงสีแห่งความหวาดกลัว เแวร์จิลนั้นเก็บ “สีใหม่อันซิดเซียวของเขา” (“il suo novo rintrinke”) เข้าไปภายใน (“dentro”) (9: 3) ความสัมพันธ์ระหว่างดันเตกับแวร์จิลที่ฝ่ายหลังเคยเหนือกว่า มีสถานะเป็น “maestro” (นาย) ที่นำพาดันเตให้รอดพ้นจากสัตว์ร้ายในป่าลึกและนรกส่วนแรกกลายเป็นอยู่บนระนาบเดียวกัน เมื่อฝ่ายหนึ่ง “เปล่ง” หรือปลดปล่อยสีแห่งความขลาดกลัวออกมาอย่างไม่อาจควบคุมได้ อีกฝ่ายก็ “เก็บ” สีอันซิดเซียวแห่งอารมณ์ที่บังเกิดใหม่เข้าไปภายใน เป็นกระบวนการทางกายภาพที่เกิดขึ้นเพื่อไกล่เกลี่ยต่อรองกันของสรรพสิ่งสองสภาวะ (two beings) ที่ต้องการทางรอดไปด้วยกันในโลกที่อันตรายและพวกเขาไร้อำนาจที่จะควบคุมสภาพแวดล้อมรอบตัว “สี” เหล่านี้มีความเป็นผัสสาธรมณ์ (affect) ที่สลายเส้นแบ่งแห่งความเป็นมนุษย์-วิญญาณ กายเนื้อ-ไร้กายเนื้อ กวีเอกโรมัน-กวีชาวฟลอเรนซ์ นาย-ผู้ตาม หรือลูกศิษย์-อาจารย์ ระหว่างดันเตผู้เล่าและแวร์จิลได้อย่างหมดสิ้น ชัยรัตน์ พลมุข (Chairat, 2019) อธิบายว่าผัสสาธรมณ์นั้นคือกระบวนการทางผัสสะที่แสดงออกทันทีโดยยังไม่ผ่านกระบวนการคิดตีความ (p. 326) ผัสสาธรมณ์ทำให้ร่างที่มีถูกแบ่งแยกจากกันด้วยกระบวนการทางสังคมหรือภาษาเชื่อมโยงเข้าหากันได้ เมื่อพบสิ่งเร้าอันเข้มข้นชนิดเดียวกัน เช่น ร่าง “ชาวยิว” “ชาวคริสต์” หรือสัตว์หลายชนิด ล้วนมีอาการขนลุกเมื่อต้องเผชิญกับลมที่หนาวจัด (Schaefer, 2015, pp. 10-11) ในที่นี้ สิ่งเร้าคือเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์หน้าประตูที่อาจทำให้แวร์จิลกับดันเตมี “อารมณ์” ตอบสนองที่ต่างกันไป แต่ผัสสาธรมณ์แห่งร่างกาย คือ “สี” บนใบหน้านั้นเชื่อมโยงพวกเขา ทั้งสองกลายเป็นหนึ่งใน “สภาวะ” (being) อันหลายหลากที่เชื่อมโยงกันด้วยผัสสาธรมณ์ในร่างแหแห่งความเกี่ยวพันของสรรพสิ่ง (the entangled web of relatedness of things) ที่ต้องดิ้นรนเอาตัวรอดไปด้วยกันในปฤถิวีโลกที่อันตรายทุกอย่างก้าวอย่างนรก

4. สุนครดิเต: สมานชีวินในนรก

ส่วนสุดท้ายของบทความนี้มุ่งวิเคราะห์การเอาตัวรอดของดันเตและแวร์จิลจากเหตุการณ์หน้าประตูนครดิเต ผ่านแนวคิดทฤษฎีปฤถิวีสัมย์ของฮาราเวย์ (Haraway, 2016) ที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น หลังจากได้สถาปนาในส่วนที่ผ่านมาแล้วว่าดันเตผู้เล่าเรื่องและแวร์จิลต่างกลายเป็นสภาวะที่เชื่อมโยงกันในโลกที่อันตรายทุกอย่างก้าว เบื้องหน้านั้นมีทั้งปีศาจที่ดุร้าย ประตูที่เปิดสนิท เมืองที่อาบด้วยแสงเพลิง หอคอยสูงที่ไม่เป็นมิตร หากหันหลังกลับไปก็ต้องพบกับพื้นที่ชุ่มน้ำอันเป็นหนองตมส่งกลิ่นเน่าเหม็น มีแต่วิญญาณเกรี้ยวกราดจนกัดกินกันเองและฟองอากาศจากปากใต้ตมของวิญญาณทอดอาลัย ในบาทที่สองของคันโตที่ 9 เแวร์จิลเพ่งมองเข้าไปในอากาศที่มีมิติของนรกอย่าง “ตั้งอกตั้งใจ” (“[A]ttento”) ราวกับผู้ที่กำลังตั้งใจฟังบาง

สิ่ง (9: 4) ถึงแม้ดูเหมือนเขาจะเห็นไม่ชัดเจน เพราะกวีบรรยายว่า “อากาศอันดำมืดและเมฆหมอกหนาทึบ” (“per l’aere nero e per la nebbia folta”) (9: 6) จากนั้นแวร์จิลเองก็ได้ “ปลดปล่อย” คำพูดออกมาหลังจากที่พยายามเก็บความรู้สึกไว้ “ข้างใน” (“dentro”) ว่า เขารู้ว่าต้องชนะสงครามนี้ “...หาไม่ ... แต่ such [a one] “เสนอแล้ว / ข่างมาเจอข้าข้าเหลือประมาณ” (... se non ... Tal ne s’offerse. / Oh quanto tarda a me ch’altri qui giunga” (9: 7-9)

อีกครั้งที่ถ้อยคำของแวร์จิลเต็มไปด้วยความกำกวม เขายังมิยอมเปิดเผยแก่ดินต่ออยู่ที่ว่า “such a one” ที่จะมาช่วยให้ประตูเปิดนั้นเป็นสิ่งใด รู้เพียงว่า “such a one” ได้เสนอมาก่อนแล้วว่าจะช่วยเหลือ นั่นคือ “such a one” และแวร์จิลมีสัญญาต่อกันที่ต้นเตไม่เคยล่วงรู้ ถึงแม้ต้นเตกับแวร์จิลจะเชื่อมโยงกันได้บนระนาบแห่งผัสสาสัมผัส แต่การเชื่อมโยงระหว่างวิญญาณอย่างแวร์จิลและมนุษย์อย่างต้นเตผู้เล่านั้นก็เป็นที่ตั้งที่ฮาราวีย์ (Haraway, 2016) เสนอไว้ คือไม่จำเป็นต้องสวยงาม เป็นมิตร อบอุ่น ลดทอนความแตกต่าง (difference) หรือลำดับชั้น (hierarchy) ระหว่างกัน (p. 177) นอกจากนั้นถ้อยคำของแวร์จิลยังแสดงให้เห็นว่าเขาเองเริ่มไม่มั่นใจอีกต่อไปว่าจะกลายเป็นฝ่ายชนะ ดังจะเห็นได้จากวลี “se non” (หาไม่) ที่เขาเอ่ยต่อจาก “Pur a noi converrà vincer la punga” (9: 6) (เราต้องชนะสงครามนี้) วลี “se non” เน้นย้ำความเป็นเงื่อนไข (conditionality) ของการ “vincer la punga” ว่าหากไม่ชนะ สิ่งใดจะเกิดขึ้น โดยที่แวร์จิลก็ไม่ยอมคาดคะเนเงื่อนไขนั้นให้จบว่าจะเป็นอย่างใด แต่กลับไปพาดพิง “such a one” แทนเป็นเชิงว่าเสนอแล้วว่าจะช่วยเหลือ เหตุใดจึงยังไม่ถึงเสียที่การพาดพิงนี้แสดงให้เห็นว่าถึงแม้แวร์จิลจะแสดงตนว่าเหนือกว่าต้นเตผู้เล่าเรื่อง จนสามารถสร้างสัญญากับ “such a one” ที่มีอำนาจพอจะเปิดประตูนครใต้ได้โดยที่ต้นเตไม่รู้มาก่อน แต่แวร์จิลก็ยังไม่อาจควบคุมหรือหยั่งรู้สถานการณ์ได้ทั้งหมด เขาไม่สามารถช่วยให้ต้นเตมั่นใจได้ว่าความช่วยเหลือย่อมมาถึงแน่นอน ความล้มเหลวในการสร้างขวัญและกำลังใจ ตลอดจนสถานการณ์อันมิอาจหยั่งรู้นี้ยิ่งตอกย้ำสถานะของความเป็นสภาวะหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันในการช่วยสรรพสิ่งที่ต้องเอาตัวรอดในปฏิกิริยาโลกาขึ้นไปอีก เวิร์จิลในที่นี้มีได้เป็นกวีเอกชาวโรมันผู้หยั่งรู้อีกต่อไป เขาคือสภาวะที่เป็นอยู่ อีกอย่างหนึ่งที่ต้อง *อยู่กับปัญหา* ที่หน้าประตูนครใต้

ปัญหา ดูหนักหนาสาหัสขึ้นเมื่อธิดาแห่งการล้างแค้นอย่างนางอิรินีเอสทั้งสาม (Erinyes ภาษาอังกฤษคือ the Furies) ปรากฏกายขึ้นบนเชิงเทิน ในรูปลักษณะที่เต็มไปด้วยพันทั้งร่างกายและเรื้อนผม พวกนางกรีดร้องอย่างโกรธเกรี้ยวและเรียกให้นางเมดูซาพมุงปรากฏกาย เวิร์จิลได้ยินจึงรีบเตือนให้ต้นเตปิดตา และเมื่อ “e non si tenne a le mie mani” (9: 59) (ไม่พ้อใจกับมือของข้า [ข้า หมายถึงตัวต้นเต]) เวิร์จิลยังยื่นมือมาปิดตาต้นเตซ้ำอีก ในทางหนึ่ง การปิดตาต้นเตของแวร์จิลนั้นอาจตีความได้ว่าเป็นความเพิกเฉย (ignorance) ต่อปัญหาเบื้องหน้า เนื่องจากแวร์จิลโอนุมานจากความรู้เดิมที่ยึดโยงกับตำนานกรีก-โรมันว่า สายตาของนางเมดูซามีอำนาจเปลี่ยนแปลงให้ผู้ที่สบตากับนางต้องกลายเป็นหิน ซึ่งตามกรอบทฤษฎีของฮาราวีย์นั้น ความเพิกเฉยเป็นทัศนคติเชิงลึกลับหวังยามเผชิญหน้ากับวิกฤต เป็นแนวคิดที่ว่า “ไม่มีความหมายที่จะพยายามทำสิ่งที่ดีขึ้น หรืออย่างน้อยก็ไม่มีมีความหมายที่จะเชื่อมั่นอย่างกระตือรือร้นในกันและกันในการทำงานและเล่นไปด้วยกันเพื่อโลกที่อาจฟื้นคืนชีพ” (Haraway, 2016, p. 3) อย่างไรก็ตาม ยังอาจมองได้อีกทางหนึ่งว่า การที่แวร์จิลเตือนและปิดตาให้ต้นเตนั้นมีได้เป็นความเพิกเฉยอันเกิดจากการเห็นว่าวิกฤตเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มีประโยชน์ที่จะหาทางแก้ไข *แต่เป็นการกระทำที่สื่อถึงความหวังในสวัสดิภาพของผู้ร่วมเผชิญวิกฤต* ถึงแม้ว่าทั้งสองจะมีสภาวะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เวิร์จิลเป็นวิญญาณซึ่งตามความเชื่อทางปรัชญาของอริสโตเติลที่แพร่หลายผสมผสานกับหลักคิดของศาสนาคริสต์ในยุคกลางนั้นเห็นว่าแต่ละบุคคลมีร่างกาย (body) และวิญญาณ (soul) ที่แยกออกจากกัน ร่างกายประกอบไปด้วยเลือดเนื้อที่ย่อมป่วยไข้ เปลี่ยนแปลงและดับสิ้น เมื่อร่างกายตายแล้วก็เนาเปื่อยเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพอื่น ในขณะที่วิญญาณมีรูปลักษณะเหมือนร่างกายทุกประการ แต่ปราศจากน้ำหนัก ไร้ความเป็นเลือดเนื้อ (incorporeality) หลังสิ้นชีวิตแล้ววิญญาณจะแยกจากร่างกายเพื่อไปยังดินแดนหลังความตาย (Martinez & Durling, 1996, p. 111) โดยวิญญาณจะคงอยู่เป็นนิรันดร์ ไม่เปลี่ยนแปลงสภาพอีกจนกว่าจะถึงวันพิพากษาที่วิญญาณจะได้กลับไปรวมกับร่างกายอีกครั้ง คุณสมบัติเช่นนี้ส่งผลให้สายตาของเมดูซา *ไม่เป็นอันตรายต่อแวร์จิล* ขณะที่ต้นเตยังเป็นมนุษย์ ยังคงมีเนื้อหนังมังสาที่อาจเปลี่ยนสภาพเป็นหินได้หากตกอยู่ภายใต้อำนาจของ

เมดูซา ดังนั้น เมื่อแวร์จิลได้ยื่นเหล่าอิรินีสต็อกคกหัวพร้อมกริรต่องเรียกนางเมดูซาให้ปรากฏกาย เพื่อ “เปลี่ยนให้เขาเป็นศิลา” (“si ‘l farem di smalto” (9:52) พวกนางยังกล่าวว่า ครั่งที่อีสิอูส (Teseò ในต้นฉบับภาษาอิตาเลียน หรือที่รู้จักแพร่หลายกว่าในการสะกดภาษาอังกฤษว่า Theseus) วีรบุรุษในเทพปกรณัมกรีกลงมายังนรกทั้งที่ยังอยู่ในร่างกายมนุษย์นั้น พวกนางเมตดาเกินไป (9: 53-54) เวิร์จิลรีบบอกดันเตให้ “หันหลังไปแล้วหลับตาเสีย” (“Volgiti ‘n dietro e tien lo viso chiuso;”) (9: 55) หากดูจากบรรทัดของบทกวีแล้ว จะเห็นได้ว่าเขาเตือนต้นเตอย่างฉับพลันทันทีที่เหล่าอิรินีสร้องจบ นับเป็นปฏิกิริยาตอบสนองที่รวดเร็วจนเรียกได้ว่าเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แสดงให้เห็นว่าตัวละครแวร์จิลนั้นเข้าใจสถานการณ์ในนรกเป็นอย่างดี นอกเหนือจากคำพูด ความห่วงใยนั้นยังถูกถ่ายทอดผ่านการลงมือกระทำ ด้วยการที่แวร์จิลจับร่างดันเตให้หมุนกลับหลังและยื่นมือมา ปิดตาดันเตไว้ด้วย (9: 58-60) เวิร์จิลให้เหตุผลว่า หากนางกอร์กอนมา แลเจ้าเห็นนางแล้วไซ้ / เจ้าจักมิได้กลับขึ้นไปอีก” (“che se ‘l Gorgon si monstra e tu ‘l vedessi, / nulla sarebbe di tornar mai suso” (9: 56-57)

ถึงแม้จะฟังดูเหมือนหวาดกลัว แต่คำอธิบายและการกระทำของแวร์จิลมีนัยบ่งชี้ถึง *ความหวัง* ว่าดันเตจะรอดชีวิตกลับคืนสู่พื้นโลกอีกครั้ง ถ้าหากรู้จักปกป้องตนเองจากอำนาจสายตาดองนางเมดูซา การใช้รูปประโยคที่มีลักษณะเป็นเงื่อนไข (conditionality) นั้นแสดงว่าเขาเข้าใจถึงความเป็นไปได้ว่าดันเตผู้ซึ่งยังมีเลือดเนื้ออย่างมนุษย์ จะต้องกลายเป็นหินจมอยู่ในนรกชั่วกาลนาน ถ้าไม่หาทางรับมืออย่างทันที่ทั้งนี้ เมื่ออ่านผ่านกรอบแห่งปฤถิวีสมาย์ อาจกล่าวได้ว่าการกระทำของแวร์จิลเปิดเผยถึงความรักที่เขาให้แก่ดันเต ความรักนี้มีมิติความสัมพันธ์ทางอารมณ์ระหว่างมนุษย์ต่างเพศ (the heteronormative emotional relationship) อันเป็นที่นิยมในเรื่องเล่าผ่านมุมมองที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิญญาณกับมนุษย์ที่มีเลือดเนื้อ ซึ่งเป็นสภาวะที่แตกต่างกัน ปฏิสัมพันธ์นี้มีความสอดคล้องกับหลักการสมานชีวิน (symbiosis) ที่ฮาราเวย์เห็นว่าเป็นความจำเป็นในการอยู่ร่วมและเอาตัวรอดไปด้วยกันในโลกที่เต็มไปด้วยอันตราย โดยหลักการสมานชีวิน หรือ symbiosis นั้นเป็นแนวคิดทางชีววิทยา คำว่า Symbiosis มีรากมาจากศัพท์กรีก sym หมายถึง ร่วมกัน และ biosis หมายถึง อยู่อาศัย ผู้ใช้คำนี้ครั้งแรกคืออัลเบิร์ต ฟรังค์ (Albert Frank) นักพฤกษศาสตร์ชาวเยอรมัน เมื่อปี 1877 เพื่ออธิบายการอยู่ร่วมกันของเชื้อรา (fungi) และสาหร่าย (algae) ที่ประกอบกันขึ้นเป็นไลเคน (lichen) ไฮน์ริช อันตัน เด บาร์รี (Heinrich Anton de Bari) ได้พัฒนาหลักการนี้ต่อมาเพื่ออธิบายสถานการณ์ที่สิ่งมีชีวิตสองสายพันธุ์ขึ้นไปมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นการอยู่ร่วมอย่างถาวรหรือเพียงช่วงเวลาอันยาวนานขณะหนึ่ง (Seckbach & Grube, 2010, p. xxi) ในปี 1967 นักชีววิทยาชาวอเมริกัน ลินน์ มาร์กุลิส (Lynn Margulis) ได้ขยายความต่อไปอีกว่า คือระบบที่สรรพสิ่งต่างชนิดจากหลากหลายสปีชีส์ อาศัยในแหล่งเดียวกัน ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกัน (living together) โดยอาจมีทั้งฝ่ายที่ได้ประโยชน์ เสียประโยชน์ และฝ่ายที่ไม่ได้รับหรือเสียประโยชน์อย่างจำเพาะเจาะจง แต่ทุกฝ่ายต่างมีความสัมพันธ์และอิทธิพลเชื่อมโยงอย่างซับซ้อนที่อาจไม่มีผู้ใดสังเกตเห็น ความเชื่อมโยงนี้คือสิ่งที่มาร์กุลิสเรียกว่าภาวะ symbiosis ซึ่งเธอเห็นว่าเป็นภาวะสำคัญที่ทำให้สรรพชีวิตอยู่รอดและวิวัฒนาการท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอันไม่มีที่สิ้นสุดของโลก เธอพัฒนาแนวคิดนี้เป็นทฤษฎีที่เรียกว่า Endosymbiotic theory อันหมายถึงการอธิบายวิวัฒนาการเพื่อความอยู่รอดของสรรพสิ่งผ่านภาวะ symbiosis แทนที่จะอธิบายผ่านการคัดเลือกตามธรรมชาติ (natural selection) ตามกระบวนการที่ค้นพบของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ที่เห็นว่าสายพันธุ์วิวัฒนาการผ่านการแยกจากกัน (Sheldrake, 2020, p. 81) ในการนำเสนอดังกล่าว เห็นได้ว่ามาร์กุลิสค่อนข้างต่อต้านแนวคิดประจักษ์นิยมทางวิทยาศาสตร์ (scientific empiricism) ที่ต้องการคำนึงอันชัดเจนของสิ่งมีชีวิตแต่ละสายพันธุ์ว่าแปลกแยกแตกต่างกันอย่างไร เพราะเธออธิบายว่าสรรพสิ่งในแต่ละพื้นที่ ตั้งแต่จุลชีพอย่างแบคทีเรียจนถึงสิ่งมีชีวิตขนาดใหญ่ซับซ้อนอย่างมนุษย์และสัตว์ล้วนอยู่ในภาวะสมานชีวินซึ่งกันและกัน มีการวิวัฒนาการมารวมกัน “ต่อสู้ กลืนกิน เต็มรับ ผสมพันธุ์ และตายจากกัน” จนไม่อาจแบ่งแยกได้อย่างชัดเจน เนื่องจากการสร้างสรรค์ (creativity) ในความพยายามที่จะอยู่ร่วมกันนั้นล้วนอยู่ในพื้นฐานของทุกสรรพชีวิต (Margulis, 1998, p. 9) ฮาราเวย์เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ เธอยืนยันว่าในโลกที่เสียหายและเต็มไปด้วยปัญหาของปฤถิวีสมาย์นั้น มีแต่ความพยายามที่จะอยู่ร่วมกันในภาวะสมานชีวินเท่านั้นที่จะทำให้อยู่รอด (Haraway, 2016, p. 5) ทั้งนี้ การอยู่ร่วมกันแบบสมานชีวินไม่จำเป็นต้องเป็นความสัมพันธ์ที่อบอุ่น ใสใจ

หรือเปี่ยมอารมณ์รักใคร่ห่วงใยดังที่คตินิยมเกี่ยวกับการดูแล (caregiving) มักนำเสนอ เพราะความสัมพันธ์อัน “อบอุ่นใส่ใจ” ดังกล่าวนั้นออกจะเป็นการตัดสินสิ่งที่เป็นอยู่ในโลกธรรมชาติโดยใช้มุมมองของมนุษย์ (anthropocentrism) มากเกินไป เราจะกล่าวได้หรือไม่ว่า รารักสหาย หลากหลายสายพันธุ์ที่เกาะเกี่ยวไปด้วยกันเป็นไลเคน แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้เช่นกันว่า ไลเคนคือตัวอย่างที่น่าสนใจในด้านความทรหดอดทนจนอยู่รอดได้ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยอันตรายสุดโต่งหรือมีแต่ซาก ไม่ว่าจะเป็นใต้พื้นผิวโลกที่ไร้อากาศและอาหาร ขั้วโลกอันหนาวเย็นปราศจากสิ่งมีชีวิตอื่น หรือพื้นที่อย่าง “ป่าแดง” (Red Forest) ในประเทศยูเครน ซึ่งเต็มไปด้วยสารกัมมันตภาพรังสีหลังเกิดอุบัติเหตุโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เชอร์โนบีล

ในทางเดียวกัน ผู้เขียนเห็นว่าในนรกของต้นเตนนันคือโลกที่อันตรายทุกอย่างก้าว แม้แต่ในพื้นที่ขนาดเล็กอย่างหน้าประตูนครตึกก็ยังเต็มไปด้วยซาก ไม่ว่าจะเป็นซากเมืองที่อาบแสงเพลิง หนองตมเน่า อีกทั้งผู้อาศัยก็ยังไม่เป็นมิตร ทั้งปีศาจ วิญญาณ หรืออิตาแห่งการแก้แค้นและนางเมดูซา สรรพสิ่งสองสภาวะอย่างด้นเตและแวร์จิลจึงต้องหาทางสร้างภาวะ “สมานชีวิน” เพื่ออยู่รอด แม้ว่าก่อนหน้านั้นพวกเขาจะอยู่ในสถานะและสภาวะที่แตกต่างกัน อีกทั้งด้นเตยังเริ่มไม่ไว้ในศักยภาพความเป็นผู้นำของแวร์จิล แต่แวร์จิลได้ก้าวข้ามผ่านความแตกต่างและแตกต่างเหล่านั้นด้วยความรักที่เขามีต่อผู้ร่วมทางผ่านทั้งคำพูดและกิริยาของการยื่นมือออกไปจับรางวัลอีกฝ่ายให้หมุนหนี บอกให้ปิดตา และยังเอื้อมมือไปปิดตาซ้ำ เป็นที่น่าสนใจว่าในฐานะวิญญาณ มือของแวร์จิลสามารถปกปิดการมองเห็นของด้นเตผู้ยังมีเลือดเนื้อได้มากแค่ไหน ซึ่งก็เองก็ได้รับบุในส่วนนี้อย่างแจ่มชัด ยิ่งไปกว่านั้น หากย้อนกลับไปพิจารณาบทสนทนาระหว่างเบอาทริเซ่ ผู้ลงมาจากสวรรค์เพื่อบอกให้แวร์จิลไปนำทางด้นเต จะเห็นได้ว่าเบทริเซ่กล่าวไว้แล้วว่าพวกเขาไม่จำเป็นต้องหวาดกลัวต่อภัยอันตรายใดในนรกเลย (2: 88-90) อย่างไรก็ตาม เวิร์จิลยังไม่อาจไว้วางใจนรกและสรรพสิ่งที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรนี้ได้ เขาพยายามสร้างภาวะสมานชีวินด้วยการใช้ส่วนหนึ่งของอวัยวะที่มีได้มีคุณสมบัติของความเป็นเลือดเนื้ออีกไปปกป้องด้นเต ซึ่งได้ใช้มือของตนปิดตาเป็นที่เรียบร้อยแล้วในวรรคถัดมา เป็นที่น่าสนใจว่าแวร์จิลได้ใช้ “ศิลปะแห่งการสังเกต” (the art of noticing) อันเป็นทักษะอย่างหนึ่งที่แอนนา ชิง (Anna Tsing) (Tsing et al., 2015, p. 17) เสนอไว้ว่าสำคัญต่อการอยู่รอดในโลกที่เต็มไปด้วยซาก เมื่อเขาคลายมือออกจากดวงตาของด้นเตและชี้แนะให้ด้นเตเบนสายตาไปยังปรากฏการณ์ที่กำลังอุบัติขึ้น สิ่งที่เขาสัมผัสผัสของด้นเตรับรู้ตามคำแนะนำของแวร์จิลคือบังเกิดเสียงดังข้ามฟองคลื่นในหนองตม เสียงนั้นรุนแรงจนพากฝั่งทั้งสองสัน (9: 64-66) เป็นเสียงที่เกิดจากบรรดาวิญญาณบาปนับพันที่กัดกินกันเองหรือร่าบ่นได้ดมพากันหลบหนี “(ดูฝูงกบ ที่หวาดกลัวศัตรูคือรูปร่าง / จึงหลบหนีหายข้ามผืนน้ำ / จนไปเกยกายกันเป็นกองเดียวบนฝั่งดิน” (Come le rane innanzi a la nimica / biscia per l'acqua si dileguan tutte, / fin ch'a la terra ciascuna s'abbica,) (9: 76-78) การเปรียบเทียบวิญญาณนับพันแตกฮือหลบหนีลงไปใต้หนองตมกับฝูงกบนั้นแสดงให้เห็นชัดเจนว่าด้นเตได้สังเกตอย่างละเอียดละออ จนสามารถเชื่อมโยงปฏิกิริยาของเหล่าวิญญาณกับสิ่งมีชีวิตในโลกธรรมชาติได้อย่างมีชีวิตชีวา เป็นการสังเกตที่มีได้เพียงแค่มองผ่าน หรือระบุข้อมูลตามองค์ความรู้ที่ปรากฏในตำราประวัติศาสตร์ธรรมชาติ (natural history) ของยุโรปยุคกลาง เช่นใน Etymologies ของอิสิดอร์แห่งเซวิลลา (Isidore of Sevilla) นักปราชญ์ศตวรรษที่ 7 ซึ่งกล่าวถึงถึงกบว่าเป็นสัตว์ที่ร้องดังจนได้ชื่อว่า rana ตามเสียงร้อง (rancare หมายถึง เสียงดัง) และอาศัยอยู่ตามหนองบึง บางชนิดอยู่ในดงอ้อหรือพุ่มไม้ (Bk 12, 6: 58) (Isidore, 2005, p. 372) แต่ด้นเตมีการอ้างอิงถึงปฏิกิริยาของกบยามเห็นงู อันเป็นศัตรูตามธรรมชาติ เพื่อขยายอุปมาเกี่ยวกับเหล่าวิญญาณในหนองตมแตกฮือลงไปยังหนองน้ำเน่า แสดงว่าด้นเตใส่ใจสรรพสิ่งรอบตัวอย่างยิ่ง เขาเข้าใจทั้งปฏิกิริยาของกบและวิญญาณจนสามารถนำมาสร้างเป็นอุปมาที่นิภาพตามได้ชัดเจนโดยไม่ซ้ำกับอุปมาหรือองค์ความรู้อื่นที่มีมาก่อน เขาตั้งใจสังเกตโดยมิได้ละเลยเพิกเฉยเพียงเพราะหวาดกลัวอันตรายหรือเห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง นับเป็นการลงมือกระทำ (practice) ศิลปะแห่งการสังเกต (the art of noticing) ดังที่ชิงและคณะ (Tsing et al., 2015) ได้กล่าวไว้ว่า คือการใส่ใจและทำความเข้าใจกับความเคลื่อนไหวที่แตกแยก เชื่อมโยง หรืออาจซ้อนกันเป็นชั้น ความเคลื่อนไหวอันเกิดจากการพยายามสร้างโลก (world-making) ของสรรพสิ่งรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโลกเหล่านั้นจะมีผลต่อความก้าวหน้า (progress) ของเราหรือไม่ ชิงและคณะ (Tsing et al., 2015) ยังระบุอีกด้วยว่าความปรารถนาที่จะก้าวหน้าและ “ขยายวิถีการใช้ชีวิตบางแบบไปครอบงำ

สิ่งอื่น” ทำให้นักปราชญ์ทั้งหลายเพิกเฉยว่ายังมีการสร้างโลกในรูปแบบอื่นดำเนินอยู่ในโลกนี้ ที่อาจไม่เกี่ยวข้องกับตัวตนและความรุ่งเรืองของมนุษย์ (pp. 21-22)

ในพื้นที่อันตราย เต็มไปด้วยหนองตมเน่า ประตุนครปิดแน่น ปิศาจตุร่าย ธิดาแห่งการแก้แค้นและนางผมุงเมดูซา ดันเตสังเกตเห็นว่าวิญญาณสร้างโลกของพวกตนด้วยการแตกฮือลงไปได้ น้ำดังฝูงงูบิน ความน่าสนใจยิ่งยวดคือ สิ่งที่ดินเตเปรียบว่าเป็นงู อันเป็นสัตว์ที่ถูกมองในแง่ร้ายมาตลอดตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันนั่นคือ *such a one* ที่แวร์จิลกล่าวถึงคำแรกที่ดันเตใช้เรียกเขาชื่อ “ผู้ที่กำลังย่างเข้ามา” “*un ch'al passo*” (9: 80) โดยดันเตเองไม่ได้บรรยายลักษณะรูปร่างหรือสภาวะของสิ่งนี้อย่างชัดเจน แตกต่างจากที่เขา มักบรรยายสรรพสิ่งรอบตัวอย่างละเอียด ผู้อ่านอาจคาดเดาได้จาก การผัน (inflection) ทั้งคำนาม สรรพนาม กริยา และคุณศัพท์ในต้นฉบับภาษาอิตาเลียนว่าผู้ที่กำลังเหยียบย่างเข้ามานี้เป็นเพศชาย เอกพจน์ จนถึงวรรคที่ 85 ดันเตผู้เล่าจึงระบุว่าเขามั่นใจว่าสิ่งนี้ “มาจากฟากฟ้า” (“*da ciel messo*”) ยิ่งเมื่อแวร์จิล “...ส่งสัญญาณ / ให้ข้ายืนนิ่งแลค่านับเขา” (“*...e quei fé segno / ch'i' stessi queto ed inchinassi ad esso.*”) (9: 86-87) แล้ว ก็ยังชัดเจนว่าผู้มาใหม่นี้คือ *such a one* ที่แวร์จิลเคยกล่าวว่าได้เสนอตัวมาช่วยเหลือพวกเขา การที่ “ผู้ช่วย” อันกำกวม ลึกลับมาตลอดตั้งแต่ประโยคสุดท้ายในคัมโดดที่ 8 ได้เปิดเผยออกมาในตอนกลางคัมโดด 9 ว่าคือเทวทูตนั้น ในทางหนึ่ง ก็ไม่เหนือความคาดหมาย เพราะ *Commedia* มีความเป็นเรื่องเล่าเปี่ยมจินตนาการเกี่ยวกับโลกเหนือธรรมชาติ (the supernatural) ตามหลักความเชื่อในศาสนาคริสต์อยู่แล้ว และเทวทูตก็เป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของหลักความเชื่อนั้น ในอีกทางหนึ่ง หากพิจารณาจากมุมมองแห่งปฤถิวีสัมย์ วิธีการกล่าวถึงสภาวะของเทวทูตอย่างกำกวมตั้งแต่ต้น การปรากฏกายของเทวทูตที่ทำให้วิญญาณแตกฮือดุจฝูงงู และการเปิดเผยว่าเทวทูตคือผู้มาช่วยเหลือดันเตกับแวร์จิลจัดได้ว่าน่าสนใจ การเปรียบเทียบให้เทวทูตเป็นงูนี้โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะอย่างที่ไม่มีความธรรมดาสามัญเรื่องใดกระทำมาก่อน ในหลักเทววิทยาของศาสนาคริสต์ยุคกลาง เทวทูตเป็นสภาวะที่อยู่เหนือกว่ามนุษย์และสัตว์ มีความใกล้เคียงกับพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ และปราศจากกายเนื้อ นักบุญโทมัส อควินัส (St. Thomas Aquinas, 1225-1274) อธิบายว่าเทวทูตนั้นคือสภาวะหนึ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาพร้อมกับจักรวาล อยู่ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าอาศัยอยู่บนสวรรค์อย่างมีลำดับขั้นที่ชัดเจน และสามารถเข้าใจสรรพสิ่งได้โดยใช้ปัญญา (intellect) เพียงอย่างเดียว ต่างจากมนุษย์ที่ต้องอาศัยทั้งปัญญาและผัสสะ (senses) ด้วย มนุษย์จึงถูกล่อลวงโดยสิ่งชั่วร้ายได้ง่ายผ่านทางผัสสะทั้งหลาย ขณะที่เทวทูตนั้นทรงปัญญาจนมีอาจจินตนาการถึงสิ่งอื่น นอกจากความรู้ของพระเจ้า (Raymond, 2010, p. 30) โรเบิร์ต กรอสเตเตต์ (Robert Grossetete, 1170-1253) เจ้าอาวาสแห่งลินคอล์น อธิบายในงานเขียนเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์แห่งแสงและการมองเห็น (optical science) ว่าเทวทูตนั้นถูกสร้างขึ้นจากแสงแห่งพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ (Raymond, 2010, p. 31) แสดงว่าเทวทูตมิได้มีกายเนื้อเช่นมนุษย์ แต่มีภาวะเป็นพลังงานทิพย์ (ethereal) ความน่าทึ่งของดันเตคือเขากลับมิได้ยกย่องเทวทูตตามขนบนิยมหรือหลักความเชื่อของศาสนา ดันเตผู้เป็นกวีใช้คำที่กำกวมผ่านปากของแวร์จิลในการกล่าวถึงเทวทูตตั้งแต่ต้น ดังคำว่า *tal* หรือ *lui* ที่จะหมายถึงสิ่งใดก็ได้ที่เป็นเพศชายเอกพจน์ในภาษาอิตาเลียน มิได้มีคำที่เกี่ยวข้องกับสวรรค์ พระเจ้า แสงสว่าง หรือปัญญา อันเป็นคำที่มักใช้บรรยายเทวทูตแต่อย่างใด การเปรียบเทียบการมาถึงของเทวทูตส่งผลต่อวิญญาณในหนองตมเหมือนปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ฝูงงู ซึ่งเป็นสัตว์ที่ประวัติศาสตร์ธรรมชาติยุคกลางเห็นว่าอาศัยอยู่ในหนองบึงอยู่แล้วแตกหนียามเห็นงู เมื่ออยู่ในโลกที่พิงกันและอันตรายเป็นนรกนั้น สภาวะของสรรพสิ่งล้วนถูกมองให้กลับกลายเป็น (becoming) ไปกับสิ่งแวดล้อมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เกิดเป็นระยางค์ของอุปมา (tentacular metaphors) ที่แปลกใหม่ ทำให้มองเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยสายตาที่เปิดกว้างขึ้น ไม่จำกัดอยู่แค่มุมมองแบบเดิมที่อาจทำให้หวาดกลัวจนต้องปิดหูปิดตา ไม่ฝึกหัดศิลปะแห่งการสังเกตให้ช้าของ ดังนั้น เทวทูตจึงอาจเป็นดั่งงู และฝูงวิญญาณอาจไม่ต่างจากกบ ความเป็นไปได้อันไม่สิ้นสุดของสภาวะนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อดันเตบรรยายถึงเทวทูตว่า เขาเดิน “ผ่านสติเจราวกับเดินบนแผ่นดินด้วยสันเท้าแห้ง” (“*passava Stige con le piante asciutte*”) (9: 81) จากนั้น เขา “ปิดป้องหมอกหนาให้พ้นใบหน้า / โบกมือไม้ไปมาหลายครั้ง / เป็นสิ่งเดียวที่เขาปราศจาก” (“*Dal volto rimoventa quell' aere grasso / menando la sinistra innanzi spesso; / e sol di quell' angoscia pareva lasso.*”) (9: 82-84) แม้เทวทูตจะมีความสามารถว่าผู้อื่น

ที่เขาสามารถเดินผ่านหนองตมของแม่น้ำสติเจมาได้ราวกับเดินอยู่บนแผ่นดินปกติ แต่เขาก็ยังต้อง “เดินผ่าน” มาอยู่ที่ เทวทูต ในที่นี้ไม่ได้มีกายทิพย์ เหาะเหินเดินอากาศได้ดังที่นักคิดยุคกลางคนอื่นนำเสนอ ยิ่งไปกว่านั้น การ “ยกมือ” ขึ้น “ปิดป้อง” หมอกอันเกิดจากอากาศหนาที่เบ้าเหม็นในนรกด้วยความ “รำคาญ (“angoscia”)” นั้นก็ยังเป็นปฏิกิริยา ที่เกิดขึ้นเพราะผัสสารมณีนีในร่างกายของเทวทูต มากกว่าจะเป็นกิริยาของสภาวะแสงอันเป็นทิพย์ ที่ดำรงอยู่ได้ด้วยปัญญาตั้งในคำอธิบายของนักบุญโทมัส อควินัส ผัสสารมณดังกล่าวได้เชื่อมโยงเทวทูต ซึ่งเป็นภาวะแห่งสวรรค์ เข้ากับดินแดน (มนุษย์) และแวร์จิล (วิญญาณ) เข้าหากันบนระนาบแห่งการดำรงอยู่ (plane of existence) ในโลกอันเต็มไปด้วยอันตรายหน้าประตุนครดิเต ถึงแม้จะเกิดขึ้นเพียงไม่กี่นาที แต่ความเชื่อมโยงทางผัสสารมณชั่วครานั้นสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเปิดให้เห็นทั้งความเป็นไปได้ในการจินตนาการสภาวะของเทวทูต ที่นำไปสู่การทำความเข้าใจว่าจะอ่านเหตุการณ์หน้าประตุนครดิเตในคัมภีร์ที่ 9 นี้ด้วยแว่นแห่งปฤถิวีสัยอย่างไร ในสายตาของผู้เขียน ซึ่งเป็นเพียงหนึ่งในความเป็นไปได้ในการอ่านต้นเตอนไม่มีที่สิ้นสุดนั้น บรรดาสรรพสิ่งที่อยู่หน้าประตุนครดิเต ล้วนอยู่ในเครือข่ายอันหนาแน่นและซับซ้อนของสรรพชีวิตในนรกด้วยกัน ดันเตกับเทวทูตนั้นมีความคล้ายกับสปีชีส์บุกรุก (invasive species) ที่เข้ามาในพื้นที่นรก ถึงแม้ว่าจะมีเครือข่ายอำนาจบนท้องฟ้าสนับสนุนไม่ต่างจาก สปีชีส์บุกรุกที่มนุษย์เป็นผู้แนะนำเข้าสู่ดินแดนใหม่ ส่วนแวร์จิล ปิศาจ วิญญาณ และบรรดาธิดาแห่งการแก้แค้นทั้งหลายคือ ผู้อยู่ในนรกมาก่อน แต่ละฝ่ายสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีทั้งเป็นมิตร เป็นศัตรู ได้ประโยชน์ร่วม สูญเสียผลประโยชน์ โดยทั้งหมดนี้มิได้มีผู้ใดที่เหนือกว่าหรือดีกว่าใคร แต่เป็นเครือข่ายโยงใยเกี่ยวพันของชีวิตในโลกที่เต็มไปด้วยอันตรายที่ต่างพยายามอยู่รอด อย่างไรก็ดีตาม เมื่อต้นเตและผู้เล่าร่วมมือกับแวร์จิลเพื่อเดินทางผ่านขุมนรก และถูกหยุดด้วยฝูงปิศาจหน้าประตุนครดิเต พวกเขาจำเป็นต้องหาทางอยู่รอดด้วยการร่วมมือกับสิ่งมีชีวิตอื่น ถึงแม้ว่าจะแปลกประหลาดและไม่คาดฝัน ดังที่ฮาราเวย์ (Haraway, 2016) เสนอว่าเป็นการ making oddkin โดย odd ในที่นี้อาจหมายถึงทั้งความสัมพันธ์อันประหลาดและสิ่งมีชีวิตที่ไม่คาดคิดไปด้วยในเวลาเดียวกัน ในเหตุการณ์หน้าประตุนครดิเต พวกเขาได้กระทำการ making oddkin ซึ่งในที่นี้คือ เทวทูต ผู้ที่มีได้มีกายทิพย์หรือแสงสว่างแห่งพระเจ้ามาด้วยแต่อย่างใด แต่คืออีกหนึ่งชีวิตที่มีผัสสารมณตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมอันโหดร้ายของนรกไม่ต่างจากดินแดนและแวร์จิล ภาวะสมานชีวิน (symbiosis) เพื่อการอยู่รอดเกิดขึ้นในเวลาอันสั้น ดันเตและแวร์จิลต่างขอความช่วยเหลือจากเทวทูต ซึ่งเขาได้ใช้ไม้เท้าหลักประตูให้เปิดออก ประตูซึ่งตอนแรกแวร์จิล กล่าวเสมือนว่ามีชีวิตจิตใจเป็นของตนเองนั้น “เปิดออกโดยไม่ได้แย่งขุดขึ้น” *l'aperse, che non v'ebbe alcun ritegno*” (9: 90) (เปิดออกโดยไม่ได้แย่งขุดขึ้น) ทันทันทีที่ถูกสัมผัสด้วยไม้เท้าของเทวทูต ทำให้ดันเตกับแวร์จิลสามารถเข้านครดิเตได้โดยไม่มีปิศาจตนไหนกล้าต่อสู้ จากนั้นเทวทูตได้จากไปโดยมิได้แสดงความอาทรหรืออวยชัยให้พรตามที่เห็นในขนบนิยาม เขาเพียงแค่ว่า “หันกลับและจากไปบนถนนโสโครก/ โดยไม่กล่าวคำใดแก่พวกเรา...” (“Poi si rivolse per la strada lorda, / e non fé motto a noi,...” (9: 100-101) เมื่อดันเตและแวร์จิลเข้าไปในนครดิเตสำเร็จ ความเป็นซากของนรกก็นอกขอบข่ายให้ชัดเจนขึ้นไปอีก เพราะภายในเมืองนั้นเต็มไปด้วยหลุมฝังศพที่เน่าเหม็น แต่ด้วยพื้นที่อันจำกัด ในบทความนี้ ผู้เขียนขอจบการ “อ่าน” นรก ในมุมมองแห่งปฤถิวีสัยไว้ที่ภาวะสมานชีวินอันแปลกประหลาดที่หน้าประตุนคร ซึ่งมิทั้งฝ่ายที่ได้ประโยชน์อย่างดันเตและแวร์จิล ฝ่ายเสียประโยชน์คือปิศาจกับเหล่าธิดาผู้โกรธเกรี้ยว ฝ่ายที่ไม่ได้และไม่เสียประโยชน์ แต่ได้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอย่างเทวทูต และฝ่ายที่ไม่ได้หรือไม่เสียประโยชน์ใด เพียงแค่ขวัญผวาอย่างเหล่าวิญญาณในหนองตม การอ่านทั้งหมดนี้อาจละเอียดละลายนุ่มนวลในขนบของการตีความวรรณกรรมยุคกลาง เช่น การพิจารณาเรื่องเทวานุภาพหรือขนบอุปมาอุปไมย (allegory) แต่ผู้เขียนเห็นว่าการศึกษาเหล่านั้นล้วนมีผู้กระทำไว้อย่างทะลุปรุโปร่งแล้วนับตั้งแต่งานของดันเตถูกเผยแพร่หลังวิเสยชีวิต แต่การอ่านด้วยมุมมองปฤถิวีสัย ซึ่งเห็นว่าทุกสรรพสิ่งล้วนเกี่ยวพันกันในเครือข่ายโยงใยซับซ้อนของโลก โดยอาจต้องพึ่งพาอาศัย ทำลายล้าง หรือมีปฏิกิริยาหลากหลายต่อกันที่มนุษย์ซึ่งหมกมุ่นกับความก้าวหน้า อาจไม่ทันได้สังเกตเห็นนั้นยังไม่มีการนำเสนอมากนัก อีกทั้งการอ่านเช่นนี้ยังอาจเปิดขอบฟ้าแห่งความเป็นไปได้ให้แก่ผู้สนใจได้จินตนาการถึงการอยู่ร่วมและอยู่รอดไปด้วยกันของสรรพชีวิตในโลกอันเสียหายและเต็มไปด้วยปัญหา ไม่ว่าจะเป็นโลกของนรก หรือโลกมนุษย์สมัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- Chairat Polmuk ชัยรัตน์ พลมุข. (2019). Tritsadi patsarom (Affect Theory) kup kan sueksa wannakam ทฤษฎีผัสสารมณ (Affect Theory) กับการศึกษาวรรณกรรม [Affect Theory and Literary Studies]. In Suradech Chotiudompant (Ed.), *Nawa withi: Withi withthaya ruam samai nai kan sueksa wannakam* นววิถี: วิธีวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม [New Way: Contemporary Methodologies in Literary Studies] (pp. 323-372). Sayam.
- Ming Panha มิ่ง ปัญญา. (2019). Lang manutsaya niyom kup wannakadi wichan: korani sueksa dan pawa withthaya cheong watthu khong Graham Harman (Graham Harman) หลังมนุษยนิยมกับวรรณคดีวิจารณ์: กรณีศึกษาด้านภววิทยาเชิงวัตถุของแกร์หม ฮาร์แมน (Graham Harman) [Post-Humanism and literary studies: Case studies in Graham Harman's object-oriented ontology]. In Suradech Chotiudompant (Ed.), *Nawa withi: Withi withthaya ruam samai nai kan sueksa wannakam* นววิถี: วิธีวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม [New way: Contemporary methodologies in literary studies] (pp. 439-494). Sayam.
- Thai Standard Version Bible*. (2023). YouVersion. Retrieved January 2, 2023, from <https://www.bible.com/th/bible/174/GEN.1.27.THSV11>
- Yukti Mukdawijitra & Chutchon Ajanakitti ยุक्ति มุกดาวิจิตร และชัชชล อัจนาภิตติ. (2021). *Manutsaya withthaya phon manut มานุษยวิทยาพันมนุษย์* [Posthuman anthropology]. Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization).

ภาษาต่างประเทศ

- Alighieri, D. (2015). *Commedia Il racconto: Vol. I Inferno*. Latorre Editore.
- Barolini, T. (2018). *Inferno 8: In Medias Res . . . at the "Secret" Gate of Dis*. Digital Dante. Retrieved June 18, 2023, from <https://digitaldante.columbia.edu/dante/divine-comedy/inferno/inferno-8/>
- Bourdieu, P. (1998). *Practical reason: On the theory of action*. Stanford University Press.
- Bruce, S. G. (2018). *The Penguin Book of Hell*. Penguin Classics.
- Brusatte, S. L. (2020). *The rise and fall of the dinosaurs: The untold story of a lost world*. Picador.
- Cambridge University Press. (n.d.). Such. In *Cambridge dictionary*. Retrieved July 19, 2023, from <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/such>
- Carson, C. (Trans.). (2002). *The Inferno of Dante Alighieri*. New York Review Books.
- Haraway, D. J. (2016). *Staying with the trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Duke University Press.
- Heaney, S. (2016). *Aeneid Book Vi*. Faber & Faber.
- Hibbert, C. (1994). *Florence: The biography of a city*. Penguin Books.
- Isidore (2005). *The etymologies of Isidore of Seville* (S. A. Barney, Trans.; Vol. 12). Cambridge University Press.

- Kirkpatrick, R. (2006). *Introduction*. In D. Alighieri, *Inferno* (pp. xi-civ). Penguin Classics.
- Margulis, L. (1998). *Symbiotic planet: A new look at evolution*. Basic Books.
- Martinez, R. L., & Durling, R. M. (1996). "Notes to Canto 9". In R. M. Durling (Ed. & Trans.) & R. Turner (Ill.), *The divine comedy of Dante Alighieri* (Vol. 1, Inferno Illustrated Edition, pp. 148-153. Oxford University Press.
- Milani, G. (2021). Florence and Rome. In M. Gragnolati, E. Lombardi, & F. Southerden (Eds.), *The Oxford handbook of Dante* (pp. 336–352). <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198820741.013.24>
- Mitsch, W. J., & Gosselink, J. G. (2015). *Wetlands* (5th ed.). John Wiley & Sons.
- Raymond, J. (2010). *Milton's angels: The early-modern imagination*. Oxford University Press.
- Santagata, M. (2016). *Dante: The story of his life*. The Belknap Press.
- Schaefer, D. O. (2015). *Religious affects: Animality, evolution, and power*. Duke University Press.
- Seckbach, J., & Grube, M. (2010). *Symbioses and stress: Joint ventures in biology*. Springer Dordrecht.
- Sheldrake, M. (2020). *Entangled life: How fungi make our worlds, change our minds & shape our futures*. The Bodley Head.
- Tsing, A. L., Swanson, H. A., Gan, E., & Bubandt, N. (Eds.). (2015). *Arts of living on a damaged planet: Monsters of the Anthropocene*. University of Minnesota Press.